

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2017

Soňa Bernášková Chňupová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Soňa Bernášková Chňupová

**Štát v procese vyrovnávania sa s
komunistickou minulosťou - komparácia
prístupu Českej republiky a Slovenskej
republiky k vytváraniu legislatívnej
a inštitucionálnej bázy**

Bakalárska práca

Praha 2017

Autor práce: **Soňa Bernášková Chňupová**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.**

Rok obhajoby: 2017

Bibliografický záznam

BERNÁŠKOVÁ CHŇUPOVÁ, Soňa. *Štát v procese vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou - komparácia prístupu Českej republiky a Slovenskej republiky k vytváraniu legislatívnej a inštitucionálnej bázy*. Praha, 2017. 62 s. Bakalárska práca (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálných vied, Institut mezinárodných študií. Katedra ruských a východoevropských študií. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Abstrakt

Predkladaná bakalárska práca sa zaoberá problematikou vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou v Československu po roku 1989 a následne po rozpade federácie v Českej republike a Slovenskej republike, pričom sa sústreďuje na komparáciu prístupu oboch krajín k presadzovaniu politiky dejín a politiky pamäti. V úvode do problematiky definuje práca základné pojmy a sleduje rozdielne prístupy k presadzovaniu politiky dejín v krajinách bývalého sovietskeho bloku, zároveň si všíma hlavné faktory ovplyvňujúce voľbu konkrétnych foriem tranzitívnej spravodlivosti. Následne sa práca zameriava na legislatívnu formu vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou v Československu a po roku 1993 v jeho nástupníckych štátoch, pričom pozornosť venuje vybraným prostriedkom tohto procesu, konkrétne morálnemu odsúdeniu bývalého režimu, lustráciám a trestnoprávnej rovine dekomunizácie. Samostatná pozornosť je venovaná komparácii pokusov o inštitucionalizovanie politiky pamäti v analyzovaných krajinách, vedúcich k založeniu Ústavu pro studium totalitních režimů a Ústavu pamäti národa.

Abstract

The Bachelor thesis is concerned with the issue of coming to terms with the communist past in Czechoslovakia after 1989, subsequently in the Czech Republic and Slovak Republic, focusing on the politics of history and the politics of memory. In the

introduction to the problem, the thesis defines the key terms and concerns both different attitudes to dealing with a previous non-democratic regime in the countries of former Soviet bloc, and main factors influencing the different types of approaches to transitional justice. Being focused on set of policy measures adopted by authorities, the thesis also examines how the rhetorical dimension, judicial dimension and the issue of lustration have been handled in post-communist Czechoslovakia and its successor states. The last chapter draws a comparison between the Czech and Slovak politics of memory, while focusing on the foundation of the Institute for the Study of Totalitarian Regimes and the Nation's Memory Institute.

Klíčová slova

Politika dejín, politika pamäti, vyrovnávanie sa s komunistickou minulosťou, dekomunizácia, lustrácie, Ústav pro studium totalitních režimů, Ústav pamäti národa, Československo, Česká republika, Slovenská republika

Keywords

Politics of history, politics of memory, dealing with the communist past, decommunisation, lustrations, The Institute for the Study of Totalitarian Regimes, The Nation's Memory Institute, Czechoslovakia, The Czech Republic, The Slovak Republic

Rozsah práce: 80 989 znakov (45 NS)

Čestné prehlásenie

1. Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracovala samostatne a použila som len uvedené pramene a literatúru.
2. Prehlasujem, že práca nebola využitá k získaniu iného titulu.

V Prahe dňa 9. 5. 2017

Soňa Bernášková Chňupová

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som rada pod'akovala Prof. PhDr. Jiřímu Kocianovi, CSc. za ochotu pri vedení bakalárskej práce. Pod'akovanie patrí tiež mojim deťom, na ktoré najviac doliehala obdobie spojené s jej písaním.

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Soňa Bernášková Chňupová

E-mail:

sonachnupova@seznam.cz

Studijní obor:

MTSK

Semestr a školní rok zahájení práce:

Letný, 2014/2015

Semestr a školní rok ukončení práce:

Letný, 2016/2017

Vedoucí bakalářského semináře:

Doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.

Vedoucí práce:

Prof.doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Název práce

Štát v procese vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou - komparácia prístupu Českej republiky a Slovenskej republiky k vytváraniu legislatívnej a inštitucionálnej bázy

State in the process of coming to terms with the communist past – comparison of the Czech and Slovak Republics' approach to the creation of a legislative and institutional basis

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):

Téma transformácie postkomunistických spoločností a politiky dejín rezonuje v Čechách aj na Slovensku už od roku 1989 nielen v odborných kruhoch, ale v poslednom období tiež na úrovni celospoločenskej debaty. V otázke samotnej potreby vyrovnania sa s minulosťou či úrovne dosiahnutého stavu neexistuje celospoločenská zhoda a zložitost' problematiky v podstate neumožňuje dospieť ku konsenzu názorov a teda ani k ideálnemu stavu. Vyrovnávanie sa s (komunistickou) minulosťou predstavuje nikdy nekončiaci proces, ktorý má na strane jednej svojich zástancov zasadzujúcich sa o jeho morálne, legislatívne či inštitucionálne zakotvenie, na strane druhej kritici tohto procesu poukazujú na potrebu odpútania sa od minulosti prostredníctvom odpustenia, zabudnutia či zrušenia stávajúcich legislatívnych a inštitucionálnych foriem vyrovnania sa.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Téma a cieľ bakalárskej práce boli pôvodne široko, až abstraktne definované, z hľadiska spracovania ťažko uchopiteľné. Predmetom analýzy mali byť ako štát, tak aj spoločnosť v Čechách a na Slovensku. Postupne došlo k užšiemu vymedzeniu témy, ktorá sa zamerala na komparáciu vybraných prvkov legislatívnej a inštitucionálnej formy vyrovnania sa s minulosťou. Výber konkrétnych prvkov pre analýzu (morálne odsúdenie režimu, lustrácie, trestnoprávna rovina, vytváranie národných inštitútov pamäti) podľa kľúča významu, kontroverznosti a účinnosti umožní detailnejšiu komparáciu prístupu skúmaných krajín.

Časové a teritoriálne zameranie zostali nezmenené.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

Organizačně bude práce členěná na tři kapitoly.

Prvá kapitola představující úvod do problematiky bude zahrňat' vysvětlení klíčových termínů, uvedení přístupů k politice dejín v štátech bývalého sovietskeho bloku a priblíži vyrovnávanie sa s komunistickou minulosťou v Československu.

V druhej kapitole sa práca zameria na vytváranie politiky dejín v Čechách a na Slovensku po roku 1993, pričom si bude všímať vybraných prvkov ako lustrácie, trestnoprávna rovina a morálne odsúdenie predošlého režimu.

Posledná kapitola bude venovaná snahám oboch krajín o inštitucionalizovanie pamäte v 90.rokoch 20.storočia a následnému ustanoveniu ÚPN a ÚSTR.

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

Parlamentné dokumenty – stenografické záznamy zo zasadnutí Federálneho zhromaždenia a národných parlamentov

Právne normy

BEZÁK, Tomáš. Posttranzitná spravodlivosť v regióne stredovýchodnej Európy. Analýza lustrácií a ústavov pamäti národa. *Sociológia*. 2011, č. 4, s. 420 - 446. SK ISSN 0049 - 1225

GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J. a T. ZAHRADNÍČEK. Rozdělení minulostí. *Vytváření politických identit v České republice po roce 1989*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011, 415 strán. ISBN 978-80-87490-03-7

GJURIČOVÁ A., Kopeček, M.(eds.). *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Praha-Lytomyšl: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-876-8

HROCH, Miroslav. Pamät' a historické vedomí očima historika. In: MASLOWSKI, N., ŠUBRT, J. a kol. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014, 319 strán. ISBN 978-80-246-2689-5

KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany na Slovensku 1989 – 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, 627 strán. ISBN 978-80-7325-113-0

KOZÁK, Jiří. Právo na pomezí diktatury a demokracie. *Právní vyrovnání se s totalitní minulostí v České republice po roce 1989*. Praha: Auditorium, 2014, 167 strán. ISBN 978-80-87284-50-6

MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus. Paměť a politická identita*. Praha: Argo, 2009, 273 strán. ISBN 78-80-257-0151-5

Kol. autorov. *Zločiny komunistických režimů. Pohled historiků a právních expertů: Sborník z mezinárodní konference*. Praha: ÚSTR, 2010. ISBN 978-80-87211-54-0

ŽÁČEK, Pavel. Boje o minulost. *Deset let vyrovnávání se s komunistickou minulostí - pokus o předběžnou bilanci*. Brno: Barristel&Principal, 2000. ISBN 80-85947-48-X

Podpis studenta a datum:

Schváleno:	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Zoznam použitých skratiek

DÚ	Demokratická únia
ČSFR	Česká a Slovenská federatívna republika
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
HSDMS	Hnutí samosprávné demokracie Moravy a Slezska
HSD - SMS	Hnutí za samosprávnou demokracii - Společnost pro Moravu a Slezsko
HZDS	Hnutie za demokratické Slovensko
HZDS - RSS	volebná koalícia Hnutie za demokratické Slovensko-Roľnícka strana Slovenska
KDH	Kresťanskodemokratické hnutie
KDS – LDS	Křesťansko-demokratická strana - Liberálně demokratická strana
KDU	spoločná koalícia strán ČSL a KDS
KDU - ČSL	Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová
KSČ	Komunistická strana Československa
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
KSS	Komunistická strana Slovenska
LSNS	Liberální strana národně sociální
LSU	Liberálně sociální unie
MK	Maďarská koalícia
NOF	Nezávislí poslanci Občanského fóra
NR SR	Národná rada Slovenskej republiky
ODA	Občanská demokratická aliance
ODS	Občanská demokratická strana
OF	Občanské fórum
OH	Občanské hnutí
SDK	Slovenská demokratická koalícia
SDE	Strana demokratickej ľavice
SDO	Klub Sociálně demokratické orientace
SIS	Slovenská informačná služba
SL	Snemovňa ľudu Federálneho zhromaždenia
SMK	Strana maďarskej koalície

SN	Snemovňa národov Federálneho zhromaždenia
SNK	Sdružení nezávislých kandidátů
SNS	Slovenská národná strana
SOP	Strana občianskeho porozumenia
SPR - RSČ	Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa
ŠtB	Štátna bezpečnosť
SV	Spoločná voľba (koalícia Strany demokratickej ľavice, Sociálnodemokratickej strany Slovenska, Strany zelených na Slovensku a Hnutia poľnohospodárov Slovenskej republiky)
ÚDV	Úrad dokumentácie a vyšetrovania zločinov komunizmu
VPN	Verejnosc' proti násiliu
ZRS	Združenie robotníkov Slovenska

Obsah

ÚVOD	2
1. PAMÄŤ A HĽADANIE VZŤAHU K MINULOSTI	5
1.1 Terminologické vymedzenie základných pojmov.....	5
1.2 Stredoeurópske prístupy k politike dejín po roku 1989.....	7
1.3 Politika dejín v Československu a jej legislatívna forma po roku 1989.....	9
2. POLITIKA DEJÍN V ČECHÁCH A NA SLOVENSKU V 90. ROKOCH 20. STOROČIA	15
2.1 Dekomunizácia v Českej republike po roku 1993	15
2.1.1 Problematika lustračných zákonov	17
2.1.2 Trestnoprávna rovina dekomunizácie	19
2.2 Dekomunizácia na Slovensku po roku 1993.....	22
2.2.1 Problematika lustračných zákonov	25
2.2.2 Trestnoprávna rovina dekomunizácie	27
3. INŠTITUCIONALIZOVANIE POLITIKY PAMÄTI V ČECHÁCH A NA SLOVENSKU	29
3.1 Snahy o vytvorenie inštitucionálnej bázy v Českej republike.....	30
3.2 Ústav pamäti národa	32
3.3 Ústav pro studium totalitních režimů	35
ZÁVER	41
SUMMARY	44
POUŽITÁ LITERATÚRA	46
ZOZNAM PRÍLOH	55
PRÍLOHY	56

Úvod

Vnímanie minulosti nie je univerzálne, ale veľmi individuálne, je založené na spomienkach na vlastné či sprostredkované prežívanie udalostí predchádzajúcich období a zároveň je ovplyvňované kolektívnou pamäťou. Vytváranie si vzťahu a postoja k minulosti, obzvlášť ak sa viažu k významným udalostiam s celospoločenským dopadom, je preto tiež do veľkej miery záležitosť osobná, založená na identifikácii seba samého a svojej role v konkrétnom období. To, čo u jedného vzbudzuje spomienky pozitívne, môže byť naopak u druhého zdrojom negatívnych asociácií. Práve negatívne zážitky sú najsilnejším zdrojom individuálnej i celospoločenskej potreby sa s minulosťou vyrovnat', pričom zvolená forma tohto vyrovnania sa je výsledkom súhry mnohých faktorov. V prípade veľkých celospoločenských zmien, akou boli i udalosti roku 1989, je situácia o to zložitejšia, že vyvstáva potreba zaujať k predošlému obdobiu (komunistickému režimu) postoj a vymedziť vzťah na celospoločenskej úrovni, pričom tento prirodzene nemôže reprezentovať spomienky a záujmy všetkých. Proces vyrovnávania sa s minulosťou je preto komplikovaný, neustále prebiehajúci, modifikovaný podľa momentálneho rozloženia politických a ideologických síl a je neschopný adekvátneho uspokojenia záujmov všetkých zúčastnených strán.

Pád komunistického režimu v Československu je z hľadiska výskumu následného utvárania politiky dejín zaujímavý o to viac, že proces, ktorý začal vo zväzku dvoch spolunažívajúcich národov, sa zakrátko rozpadom federácie diferencoval. Predkladaná bakalárska práca sa preto pokúša komparovať proces vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou v nástupníckych štátoch Československa, Českej a Slovenskej republiky a to prostredníctvom vnútropolitických debát a vybraných aktov vedúcich k legislatívnemu a inštitucionálnemu zakotveniu ich vzťahu k minulosti. Základnou výskumnou otázkou, ktorú si práca kladie je, či vnímanie obdobia komunizmu bolo v predmetných štátoch rozdielne a pokiaľ áno, ako sa táto skutočnosť prejavila na potrebe sa s minulosťou vyrovnat' a aké formy boli za týmto účelom zvolené. Práca pritom vychádza zo stanovenej hypotézy, že výsledné utváranie politiky pamäte a politiky dejín je do veľkej miery ovplyvňované momentálnym rozložením politických síl a stavom demokratizačného procesu, jeho podoba preto môže byť v Českej a Slovenskej republike značne odlišná.

K zodpovedaniu stanovenej výskumnej otázky bude práca využívať metódu synchronnej komparatívnej analýzy, prostredníctvom ktorej bude porovnávať proces vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou paralelne v dvoch štátoch v rovnakom období a to sledovaním vývoja zvolených foriem (legislatívnej a inštitucionálnej) a konkrétnych prostriedkov (zaujatia morálneho stanoviska, lustrácií, trestnoprávnej roviny). Z výskumných metód budú prevažovať metódy kvalitatívne, ktoré budú doplnené o priamu metódou práce s prameňmi a historický prístup k spracovaniu témy.

Z organizačného hľadiska je práca členená do troch kapitol.

Prvá kapitola obsahuje terminologické vymedzenie základných pojmov a sleduje rozdielne prístupy k politike dejín po roku 1989 v krajinách bývalého sovietskeho bloku. Všíma si pritom hlavné faktory ovplyvňujúce voľbu konkrétnych foriem tranzitívnej spravodlivosti a tieto poznatky aplikuje na prípad Československa, u ktorého sleduje legislatívnu formu vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou medzi rokmi 1989 až 1993.

Druhá kapitola sa zaoberá komparáciou vývoja politiky dejín v Čechách a na Slovensku po rozpade federácie, konkrétne zvolených prostriedkov dekomunizácie (lustrácií a trestnoprávnej roviny), ktorých výber bol motivovaný ich závažnosťou, konfliktnosťou, ako aj mierou rezonancie v politickej debate.

Tretia kapitola sa zameriava na komparáciu pokusov o inštitucionalizovanie politiky pamäti v Čechách a na Slovensku prostredníctvom založenia ústavov pamäti národa, ktoré majú byť akýmsi pomyselným posledným stupňom v procese vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou.

Práca sa opiera o odbornú literatúru prevažne domácej proveniencie, z ktorej za najprínosnejšiu možno považovať knihu Jiřího Kozáka Právo na pomezí diktatury a demokracie, venujúcu sa okruhom právnej reakcie na minulosť v podobe trestných procesov, lustrácií a reštitúcií. Z odborníkov venujúcich sa problematike transformácie v Československu a politike dejín cituje práca najčastejšie knihu Françoise Mayer Češi a jejich komunismus a monografie Michala Kopečka. Pre teoretické a terminologické vymedzenie využíva najmä publikácie historika Miroslava Hrocha, zaoberajúce sa výskumom historického vedomia a rôznych typov pamäte a práce politológa Lubomíra Kopečka zamerané na vývoj slovenského stranického systému, prechod k demokracii a problémy jej konsolidácie na Slovensku. Literatúra zahraničných autorov sa vyskytuje v menšej miere jednak z dôvodu horšej dostupnosti nových publikácií a tiež z toho

dôvodu, že zahraničné publikácie pojednávajú o skúmanej problematike v obcejnejšej rovine než práce českých a slovenských autorov. Podstatnú časť zdrojov tvoria popri literatúre primárne pramene, predovšetkým stenografické záznamy z rokovaní Federálneho zhromaždenia a národných parlamentov, zákony a relevantné dokumenty z produkcie ďalších inštitúcií.

1. Pamäť a hľadanie vzťahu k minulosti

V československých dejinách 20. storočia existuje niekoľko momentov a období, ktoré aj s odstupom desaťročí dokážu vyvolávať spory o charakter ich interpretácie a takzvané budiť vášne naprieč celým spoločenským spektrom. Domnievam sa, že obdobie totality je jedným z nich. Odohrávajúc sa nedávno, je predmetom neutíchajúceho záujmu historikov usilujúcich o objektívne poznanie a popísanie minulosti vynárajúcej sa z práve otvorených archívov a zároveň je subjektívnou spomienkou veľkej časti spoločnosti, ako aj obdobím zahŕňajúcim v sebe niekoľko typov rôznych pamätí. Konkrétna forma kolektívnej pamäte, o modifikáciu ktorej usilujú predstavitelia moci v rôznych politických režimov, je konfrontovaná s prežitkami jednotlivcov, zohrávajúcimi významnú úlohu pri identifikácii seba samého v minulom režime. Ako tomu býva v prípade nedávnych udalostí, ktoré priniesli určitú spoločenskú zmenu, môže tak dochádzať k značne odlišnej percepcii komunistickej minulosti na základe kolektívnej a individuálnej pamäte, keďže vnímanie minulosti nie je univerzálne. Toto diferencované vnímanie vo veľkej miere ovplyvňuje postoje jednotlivcov, skupín a spoločnosti a ich prípadnú potrebu sa s minulosťou nejakým spôsobom vyrovnáť a určuje formu tohto vyrovnania sa. V čase politického zvratu však vnímanie minulosti nadobúda tiež významného vonkajšieho rozmeru, pretože sa stáva základným stavebným prvkom budovania kolektívnej identity a poskytovania legitimity predstaviteľom novej politickej moci.

1.1 Terminologické vymedzenie základných pojmov

Záujem o skúmanie rôznych typov pamätí je dnes v spoločenských vedách značný, a preto je v odbornej literatúre prirodzene možné naraziť na niekoľko definícií vychádzajúcich z koncepcií vplyvných autorov, napríklad Mauriceho Halbwascha, Pierra Norri a ďalších. Pre potreby tejto práce však, domnievam sa, nie je podstatná teoretická komparácia najznámejších konceptov, je ale potrebné definovať kľúčové termíny viažuce sa k problematike.

V kontexte zvolenej témy sa základným pojmom javí byť *pamäť*, odborná literatúra dnes ale čoraz viac pracuje s termínom *historické vedomie*, ktorého definícia nie je doposiaľ zjednotená. Historické vedomie môže byť preto chápané ako obecný pojem z dejín, ako stav mysli spoločnosti závislý na charaktere doby, ktorého povaha je z tohto

dôvodu premenlivá, v redukovanej podobe býva chápané ako súhrn znalostí dejín určitej skupiny ľudí.¹ S pojmom historického vedomia sa najčastejšie spojuje problematika *kolektívnej pamäte*, ktorá podľa Jiřího Šubrtu predstavuje jeden z jeho štyroch komponentov.² Niektorí autori však odlišne od Šubrtového poňatia považujú kolektívnu pamäť za najvýznamnejšiu podobu aktualizácie historického vedomia a definujú ju ako „aktualizované, verbalizované a inštitucionalizované informácie, ktoré za účelom dosiahnutia konkrétnych cieľov v súčasnosti, vyberajú zo súboru historického vedomia len určitý fragment udalostí minulých“.³ Práve aktualizácia súboru postojov k minulosti⁴, teda kolektívnej pamäte, v súlade s aktuálnymi potrebami, prioritami, záujmami a požiadavkami spoločnosti udržiava pamäť živú a nové udalosti prinášajúce nový pohľad na minulosť podnecujú redefiníciu spomienok žiaducich pre uchovanie v pamätiach jednotlivcov.⁵ Náhla premena spoločnosti, k akej došlo napríklad po páde komunistického režimu v roku 1989, tak nastoľuje problém konfliktných interpretácií minulosti, ktoré v podmienkach demokracie poskytujú novému režimu i rôznym aktérom základ pre legitimitu a možnosť sa okolo nich mobilizovať. V krajinách strednej Európy môžeme v tejto súvislosti sledovať dynamický rozvoj „pamätného aktivizmu“, ktorým aktéri zastrešení politikou pamäti sledujú dosiahnutie rozličných cieľov.⁶ Utváranie kolektívnej pamäte úzkou skupinou jedincov disponujúcich možnosťou ovplyvňovať verejnú mienku na jednej strane obsahuje v sebe riziko zneužitia pamäte pre ovládnutie dejín a následné presadenie svojich ideí, na strane druhej v demokratických systémoch pluralita príbehov znemožňuje podsúvanie jediného príbehu verejnosti ako univerzálne platného.⁷ Tieto snahy o zvýraznenie, presadenie

¹ ŠUBRT, Jiří a Štěpánka Pfeiferová. Nástin teoreticko-sociologického prístupu k otázke historického vedomí. In: ŠUBRT, Jiří (ed.). *Historické vedomí jako předmět badatelského zájmu*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, ARC- Vysoká škola politických a společenských věd, 2010, s. 21.

² Jiří Šubrt chápe historické vedomie ako entitu utváranú pôsobením jednotlivých komponentov: osobne prežitou historickou skúsenosťou, ideológiou (predovšetkým štátnou a ideológiou politických strán), poznaním produkovaným historickou vedou a kolektívnou pamäťou. Na tieto komponenty pôsobia tiež ďalšie vplyvy ako rodina, škola, náboženstvo, umenie a média.

³ HROCH, Miroslav. Historické vedomí a potíže s jeho výzkumem dříve i nyní. In: ŠUBRT, Jiří (ed.) *Historické vedomí jako předmět badatelského zájmu*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, ARC- Vysoká škola politických a společenských věd, 2010, s. 32.

⁴ HROCH, Miroslav. Paměť a historické vedomí očima historika. In: MASLOWSKI, N., ŠUBRT, J. a kol. *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014, s. 63.

⁵ ŠUBRT, Jiří a Štěpánka Pfeiferová. (c.d.), s. 28.

⁶ MASLOWSKI, Nicolas. Politika paměti jako nástroj manipulace a morálky. In: MASLOWSKI, N., ŠUBRT, J. a kol. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014, s. 78.

⁷ KOZÁK, Jiří. *Právo na pomezí diktatury a demokracie. Právní vyrovnání se s totalitní minulostí v České republice po roce 1989*. Praha: Auditorium, 2014, s. 36-37.

a využitie konkrétnej formy kolektívnej pamäte v politickom procese odborná literatúra označuje pojmom *politika pamäti*, ktorá je súčasťou politiky identity. Z dôvodu doposiaľ neustálenej terminológie však v odbornom i mediálnom diskurze dochádza k prekryvaniu či zámene tohto termínu s pojmom *politika dejín*, ktorý podľa Michala Kopečka označuje snahu inštitucionalizovať a právne upraviť vzťah celej spoločnosti k minulosti. V stredoeurópskych pomeroch nastolených po roku 1989 je teda politika dejín ekvivalentom pojmu *politiky vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou*, ktorý Kopeček i ďalší autori považujú za neforemný.⁸ Nakoľko je však tento termín v prameňoch i doterajšej spoločenskej diskusii zaužívanejší a frekventovanejší, do istej miery širokej verejnosti zrozumiteľnejší, budem oba termíny v predkladanej bakalárskej práci používať ako rovnocenné.

1.2 Stredoeurópske prístupy k politike dejín po roku 1989

Koniec komunistického režimu v štátoch strednej a východnej Európy koncom 90. rokov 20. storočia a následný proces ich politickej transformácie ukázali, že existuje mnoho ciest, ktorými je možné sa pri hľadaní svojho vzťahu k minulosti uberať. Zatiaľ čo v zjednotenom Nemecku sa podľa britského historika Timothy Gartona Asha jednoznačne uplatnil komplexný prístup v snahe o poznanie a konfrontovanie komunistickej minulosti, poľská vláda Tadeusza Mazowieckého zvolila cestu urobenia „hrubej čiary“ za minulosťou a spolu s Maďarmi, Čechmi a Slovákmi sa v procese vyrovnávania zamerala na hľadanie zodpovednosti „tých ostatných“ než svojej vlastnej.⁹ Francúzska historička Françoise Mayer rozlišuje v tomto ohľade medzi *externalizáciou* zodpovednosti za komunizmus prisudzovaný najmä Sovietom zo strany niektorých krajín bývalého Sovietskeho zväzu a *individualizáciou* previnení, typickou podľa nej pre krajiny strednej Európy, v ktorých je prítomný rys resentimentu voči minulosti. Príčiny tohto fenoménu nachádza v špecifickej skúsenosti krajín s komunizmom, tradíciách spoločností, ich politickej kultúre, stupni modernizácie i náboženskej orientácii.¹⁰ V literatúre domácej proveniencie býva počiatočný československý spôsob hľadania vzťahu k minulosti označovaný za cestu politickej

⁸ GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J. a T. ZAHRADNÍČEK. *Rozdělení minulostí. Vytváření politických identit v České republice po roce 1989*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011, s. 10.

⁹ ASH, Timothy Garton. Trials, purges and history lessons: treating a difficult past in post-communist Europe. In: MÜLLER, Jan-Werner. *Memory and power in post-war Europe. Studies in the Presence of the Past*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2002, s. 260.

¹⁰ MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus. Paměť a politická identita*. Praha: Argo, 2009, s. 10.

beztrestnosti, teda politického prímeria s predstaviteľmi minulého režimu, ktorá vyjadrená často citovanými slovami Václava Havla „*Nejsme jako oni*“, mala deklarovať princípy právneho štátu, na ktorých vznikali základy režimu nového.¹¹

Odlíšnosti v spôsobe, akým sa jednotlivé štáty strednej Európy postavili k rozriešeniu dilemy otázok *Ako?* a *Kedy?* sa s minulosťou vyrovnat', významne závisel na charaktere striedania režimov, ktorý sa napriek určitým podobným prvkom, napríklad nenásilnosti prechodu a prítomnosti okrúhlych stolov, odohrával za iných podmienok. Poľský model prechodu k demokracii vychádzal zo silnejúcej nezávislej občianskej iniciatívy a bol založený na vyjednávaní, hľadaní konsenzu a presadzovaní politických zmien, ktoré v slobodných voľbách priviedli opozíciu k získaniu časti mandátov v dolnej komore parlamentu a ovládnutiu novoustanoveného Senátu. V Maďarsku tlak opozície nezohral tak významnú úlohu ako v Poľsku, pretože politická zmena a vyjednávanie s opozíciou formou okrúhleho stola boli akýmsi logickým vyústením postupných reforiem iniciovaných samotnou vládnuou stranou.¹² Zmena režimu sa uskutočnila prostredníctvom ústavných zákonov a demokratickými procedúrami v rámci existujúceho ústavného a právneho systému, čo odborná literatúra označuje ako transformáciu komunizmu v liberálnu demokraciu.¹³ Oba modely prechodu k demokracii, založené na vyjednávaní a konsenzu medzi reprezentantmi starého a nového režimu, sa od československého modelu líšili v tom, že cestu k reformám tu otvoril až pád komunistického režimu.¹⁴ Nakoniec i princíp rovnosti všetkých občanov pred zákonom, presadzovaný pri jednaniach okrúhlych stolov a zaisťujúci nenásilný charakter revolúcií, bol konfrontovaný s rôznou dynamikou transformácií v postkomunistických štátoch, čo v prípade Československa, zažívajúceho revolučnejší priebeh striedania režimov než Poľsko či Maďarsko, vytváralo viac priestoru pre retroaktívne zákony a tresnú spravodlivosť.¹⁵ Charakter transformačného procesu však nemožno považovať za jediný, či hlavný faktor konkrétnych foriem tranzitívnej spravodlivosti v jednotlivých štátoch, hoci v odbornej debate na začiatku

¹¹ KOZÁK, Jiří. *Právo na pomezí diktatury a demokracie. Právní vyrovnání se s totalitní minulostí v České republice po roce 1989*. Praha: Auditorium, 2014, s. 16.

¹² Tamže, s. 15.

¹³ PRIBÁŇ, Jiří. Právo, kolektivní identita a vyrovnávání se s minulostí: středoevropské zkušenosti s postkomunismem. In: GJURIČOVÁ, Adéla a Michal KOPEČEK (eds.). *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2008, s. 289.

¹⁴ KOZÁK, Jiří. (c.d.), s. 15.

¹⁵ PRIBÁŇ, Jiří. (c.d.), s. 294.

90. rokov 20. storočia mu bolo prisudzované výnimočné postavenie. Politický teoretik Samuel Huntington zastáva vo svojej práci z roku 1991 názor, že charakter transformačného procesu priamo predurčoval výsledok demokratizačného procesu a rámec tranzitívnej spravodlivosti. Huntington sa domnieval, že zatiaľ čo predstavitelia režimov, ktoré transformovali samé seba, si dokázali presadiť amnestiu ako súčasť vyjednaného prechodu k demokracii, predstavitelia nahradených režimov sa ocitli mimo vyjednávaciu pozíciu, čím sa vytvoril väčší priestor pre ich trestné stíhanie. Vychádzajúc z tohto predpokladu dospel Huntington k záveru, že krajiny východnej Európy s výnimkou Východného Nemecka a Rumunska, sa v prvej fáze transformácie vydávali cestou odpustenia a zabudnutia. Následná debata v odbornej literatúre ale Huntingtonovu teóriu o určujúcej úlohe typu transformácie vo vzťahu k nástrojom tranzitívnej spravodlivosti spochybnila a pozornosť upriamila na ďalší významný faktor, ktorý podľa Johna P. Morana predstavovala povaha režimu a tiež priestor, ktorý v ňom zaplňali hlasy disentu a emigrantov. Moran tvrdí, že v krajinách ako Československo a Bulharsko, kde boli tieto hlasy režimom potláčané, sa výraznejšie a rýchlejšie presadzovala potreba retribúcie a potrestania jeho exponentov. Príspevky do diskusie mladšieho dáta však smerujú pozornosť od faktoru minulosti k politike (postkomunistickej) prítomnosti, berúc pritom do úvahy rozličné, navzájom sa ovplyvňujúce minulé i prítomné určujúce činitele. Rôzne postoje krajín k tranzitívnej spravodlivosti, napríklad v podobe lustrácií, z tohto pohľadu úzko súviseli s politickým bojom o moc a volebnou silou bývalých komunistických strán.¹⁶

1.3 Politika dejín v Československu a jej legislatívna forma po roku 1989

V Československu bola v rámci transformačného procesu v praktickej rovine realizovaná politika beztrestnosti, čo malo svoje kladné i záporné stránky. Na jednej strane umožnila legitimizovanie opozičnej štruktúry nenásilnou formou, na strane druhej limitovala formy právnej reakcie na minulosť a tým aj zjednanie nápravy minulých krívd. Princípy právneho štátu zároveň komplikovali nachádzanie takých právnych noriem transformácie spoločnosti, ktoré by umožnili odstaviť staré sily od moci zákonnou cestou. Dôsledky tohto prístupu sa ukázali čoskoro, keď po

¹⁶ STAN, Lavinia. The Politics of Memory in Post-Communist Europe: A Comparative Analysis. In: *Academia* [online]. [cit. 2017-02-16]. Dostupné z: http://www.academia.edu/1657589/The_Politics_of_Memory_in_Post-Communist_Europe_A_Comparative_Analysis

počiatočnom euforickom stave spoločnosti začala politika prímeria, podobne ako sa neskôr ukázalo aj v Poľsku, narážať na svoje prirodzené limity a to najmä v regiónoch, kde nenaplnovanie proklamovaných zmien a záujem verejnosti na reformách viedli k dodatočnému radikalizovaniu procesu odpútania sa od minulosti.¹⁷ Antikomunizmus čoby politický, kultúrny a sociálny fenomén sa tak na samom začiatku 90. rokov stal hlavnou témou verejných debát a polemík, ako aj predvolebných programov politických strán a hnutí a fungoval ako mechanizmus politického štiepenia. V súvislosti s náhlym etablovaním sa antikomunizmu v českej spoločnosti po páde režimu v roku 1989, označil Jiří Suk 1. január 1990 za „nulový stupeň postkomunistickej sebareflexie“.¹⁸ Požiadavka dekomunizácie a nápravy krívd sa objavovala čoraz s väčšou naliehavosťou, avšak účtovanie s minulosťou prinášalo mnoho dilem a rozporov na všetkých úrovniach. Nejednotnosť názorov v otázke interpretácie minulosti a s tým súvisiace rozdielne predstavy o spôsobe nápravy krívd sa prejavovali aj na najvyšších zastupiteľských miestach. Poslanci Federálneho zhromaždenia nedokázali v prvom porevolučnom roku ohľadne deklarovania morálneho stanoviska voči predošlému režimu dospieť ku konsenzu. V podstate prvá debata k tejto téme vôbec bola otvorená na spoločnom zasadaní Snemovne ľudu a Snemovne národov koncom októbra 1990 na podnet poslanca za Občianske fórum Pavla Bratinku, ktorý vystúpil s požiadavkou prijatia zásadného stanoviska Federálneho zhromaždenia k obdobiu od 25. februára 1948 až 17. novembra 1989.¹⁹ Na nalievajúcu potrebu deklarovať spoločný postoj upozorňovali pri tejto príležitosti viacerí poslanci nielen v súvislosti so silnejúcim tlakom spoločnosti a nespokojnosťou občanov s dovtedajším postupom politickej reprezentácie, napriek širokej zhode v tomto bode však zostávali dilemy týkajúce sa spôsobu vyrovnania sa s minulosťou naďalej prítomné. Povedané slovami poslanca Miroslava Tyla, parlament prirodzene „zrkadlil rozpory existujúce vo vtedajšej spoločnosti a bol obrazom jej vnútorných neistôt a obáv“.²⁰ V debatách o reflexii dejín

¹⁷ Tamže, s. 17-19.

¹⁸ SUK, Jiří. Politické hry s „nedokončenou revolúciou“. Účtovanie s komunizmom v čase Občianskeho fóra a po jeho rozpade. In: GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL P., SUK, J. a T. ZAHRADNÍČEK (eds.). *Rozdělení minulosti. Vytváření politických identit v České republice po roce 1989*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011, s. 25.

¹⁹ Federálne zhromaždenie ČSFR 1990-1992. Stenoprotokol zo schôdze č.7, 25.10.1990, vystúpenie poslanca SN Pavla Bratinku. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2015-08-26]. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=82976>

²⁰ Federálne zhromaždenie ČSFR 1990-1992. Stenoprotokol zo schôdze č.7, 25.10.1990...(c.d.), vystúpenie poslanca SL Miroslava Tyla.

oboch komôr parlamentu rezonovala najmä problematika vymedzenia sa voči Komunistickej strane, zahŕňajúc požiadavku úplnej dekomunizácie štátu a štátnej správy, konfiškácie majetku strany až po odsúdenie jej členov.²¹ Na strane jednej poslanci polemizovali o úspešnosti „zamatovej revolúcie“ a osude demokracie s poukázaním na prítomnosťou bývalých členov KSČ v parlamente čoby členov rôznych politických strán, neschopnosť vynútiť odchod kompromitovaných ľudí z vysokých štátnych funkcií či ľahostajný prístup k náprave krívd voči ľuďom perzekvovaným a prenasledovaným bývalým režimom²², na strane druhej sa objavovali úvahy o schopnosti sebareflexie, vytváraní ilúzií o charaktere národa, polemiky o kolektívnej vine a spoluzodpovednosti, ako i apel na vypracovanie hlbkej analýzy uplynulého obdobia, ktorá by destanilizovala spoločnosť účinnejšie ako deklaratívne vyjadrenia.²³ Konečná verzia stanoviska k vymedzenému obdobiu, schválená Federálnym zhromaždením v marci 1991 v podobe zákona o dobe neslobody²⁴, predstavovala jedno vetnú, „odradikalizovanú“ verziu pôvodných návrhov a jej príspevok k procesu vyrovnávania sa s minulosťou zostal prevažne v deklaratívnej rovine.²⁵

Zákon o dobe neslobody sa zložito rodil v čase, kedy praktická rovina procesu vyrovnávania sa s minulosťou bola realizovaná legislatívnou formou, s cieľom prispieť

²¹ Federálne zhromaždenie ČSFR 1990-1992. Stenoprotokol zo schôdze č.7, 25. 10. 1990...(c.d.).

²² Tamže, vystúpenie poslanca SL Josefa Tomsu.

²³ Federálne zhromaždenie ČSFR 1990-1992. Stenoprotokol zo spoločnej schôdze SL a SN č. 15, 23. 5. 1991. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/015schuz/s015077.htm>

²⁴ ČSFR. Zákon č. 480 ze dne 13. listopadu 1991 o době neslobody. In: *Sbírka zákonů české a Slovenské Federativní republiky, České republiky a Slovenské republiky*. 1991, částka 93, s. 2298. Dostupné tiež z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1991&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=2>

²⁵ Zákon o době neslobody v §1 hovorí, že „V letech 1948 až 1989 komunistický režim porušoval lidská práva i své vlastní zákony.“

V obšírnejšom návrhu zákona č. 525 bolo vymedzené obdobie zhrnuté v konštatovaní, že „Způsob, jakým se v období od 25. února 1948 do 17. listopadu 1989 rozhodovalo o řízení našeho státu a jakým se zacházelo s jeho občany byl nelegitimní a hodný zavržení.“ Návrh zároveň charakterizoval toto obdobie v štyroch bodoch.

Návrh zákona č. 535 obsahoval charakteristiku komunistického režimu a jeho hospodárske, ekologické, kultúre a občianskoprávne aspekty, vyjadroval uznanie obetiam režimu a tiež nastoľoval požiadavku spracovania odbornej analýzy zdrojov, podstaty a praxe totalitného režimu, ktorá by umožnila určenie morálnej a politickej zodpovednosti a stanovenie prípadnej právnej viny. (Zdroj: Federálne zhromaždenie 1990-1992. Parlamentná tlač. Návrh Usnesení Federálního shromáždění ČSFR č.525 a Návrh Usnesení Federálního shromáždění ČSFR k hodnocení období 1948 – 1989, č. 535. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-02-10]. Dostupné z:

k aspoň čiastočnej náprave niektorých krívd, akokoľvek bolo hľadanie spravodlivosti prostredníctvom zákonov komplikované. *Zákon o súdnej rehabilitácii* prijatý Federálnym zhromaždením v apríli 1990, zrušoval odsudzujúce súdne rozhodnutia z obdobia od 25. februára 1948 do 1. januára 1990 za činy, ktoré zákon označoval za trestné v rozpore s princípmi demokratickej spoločnosti, odstraňoval neprimeranú tvrdosť v používaní represie, nespravodlivo odsúdeným zabezpečoval spoločenskú rehabilitáciu a priznával nárok na primerané hmotné odškodnenie.²⁶ Nápravu vo veciach majetkových mal zabezpečiť *zákon o zmiernení následkov niektorých materiálnych krívd* prijatý v októbri 1990, ktorý sa na jednej strane dotýkal pomerne úzkej skupiny občanov a neriešil sporné vyvlastnia majetku na základe rasových či národnostných dôvodov spred roku 1948, na strane druhej sa s určitými výhradami tešil širokej poslaneckej podpore, pretože bol vnímaný ako prvý konkrétny krok „morálnej obrody“.²⁷ V tejto prvej fáze nápravy minulých krívd, rozbehnutej bezprostredne po zmene režimu, nepatrilo trestno-právny rozmer vyrovnávania sa k prioritným cieľom demokratizácie spoločnosti, ktorej malo byť dosiahnuté prostredníctvom inštitucionálnej a ekonomickej transformácie. Jiří Kozák považuje tento prístup za „nežný“ koncept vyrovnania sa s prominentmi predošlého režimu, založený na čiastočnej očiste kľúčových inštitúcií štátu, politickej izolácii Komunistickej strany Československa a rýchlej ekonomickej transformácii.²⁸ Otázka zodpovednosti a viny sa dostávala do popredia až po prvých slobodných voľbách konaných v lete roku 1990 a to v súvislosti s debatou o spoľahlivosti politických a správnych orgánov, spolu s presadzovaním myšlienky lustrácií.²⁹

Zákon, ktorým sa ustanovili niektoré ďalšie predpoklady na výkon niektorých funkcií v štátnych orgánoch a organizáciách ČSFR bol prijatý v októbri 1991 a definoval funkcie, ktoré nesmeli byť obsadzované občanmi s príslušnosťou k vymedzeným zložkám a orgánom Komunistickej strany Československa a Štátnej bezpečnosti

<http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Default?legId=11&termNr=1990>

²⁶ ČSFR. Zákon č. 119 ze dne 23. dubna 1990 o soudní rehabilitaci. In: *Sbírka zákonů české a Slovenské Federativní republiky, České republiky a Slovenské republiky*. 1990, částka 25, s. 518 – 524. Dostupné tiež z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1990&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=8>

²⁷ Federálne zhromaždenie 1990. Stenoprotokol zo schôdze č.6, 2.10.1990. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2015-08-30]. Dostupné tiež z: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Default?legId=11&termNr=1990>

²⁸ KOZÁK, Jiří. (c.d.), s. 73.

²⁹ MAYER, Françoise. (c.d.), s. 63.

v období medzi 25. februárom 1948 až 17. novembrom 1989.³⁰ Známejší pod názvom *lustračný zákon*, patril k najdiskutovanejším z „účtovacích zákonov“ s pádnymi argumentmi na oboch stranách názorového spektra. Problematika lustrácii vnášala po roku 1990 spory medzi členov parlamentu i vlády z dôvodu obáv o možné zneužívanie lustrácií za účelom politického boja.³¹ V marci 1992 preto 99 poslancov Federálneho zhromaždenia podalo podnet na preskúmanie ústavnosti zákona Ústavným súdom ČSFR, ktorý okrem iného skonštatoval, že „...demokratický štát má nielen právo, ale i povinnosť presadzovať a chrániť princípy, na ktorých je založený a nemôže byť preto nečinný za situácie, kedy vedúce miesta na všetkých stupňoch štátnej správy, hospodárskeho riadenia a pod. boli obsadené podľa dnes neprijateľných kritérií totalitného systému. Súčasne je ale demokratický štát oprávnený usilovať o odstránenie predošlej neoprávnenej preferencie jednej skupiny favorizovaných občanov založenej výlučne na princípe príslušnosti k totalitnej politickej strane voči vysoko prevažujúcemu zvyšku ostatných občanov.“³²

Dynamika procesu vyrovnávania sa s minulosťou sa v 90. rokoch 20. storočia prirodzene menila. Po prvotnom euforickom stave spoločnosti bola politika beztretnosti konfrontovaná s čoraz silnejšou požiadavkou po morálnej očiste, na ktorú politickí predstavitelia reagovali legislatívnou formou, pričom najaktívnejším obdobím v tomto ohľade sa javia roky 1990 až 1992. Antikomunizmus, ktorý pôvodne v princípe nepredstavoval nosnú tému revolúcie, sa až v dôsledku všeobecného odvracania sa od komunistickej minulosti rýchlo stával jedným z kritérií delenia a štiepenia v rámci demokratického hnutia. Konfliktná osa medzi Komunistickou stranou reprezentujúcou bývalý režim a antikomunistickou opozíciou sa najvýraznejšie prejavovala v prvých parlamentných voľbách konaných v júni 1990, ktoré možno považovať za plebiscit medzi končiacim a nastupujúcim režimom.³³ Obdobie do

³⁰ ČSFR. Zákon č. 451 ze dne 4. října 1991, kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní republiky, České republiky a Slovenské republiky. In: *Sbírka zákonů ČSFR, České republiky a Slovenské republiky*. 1991, částka 86, s. 2106-2110. Dostupné tiež z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1991&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=3>

³¹ ŽÁČEK, Pavel. *Boje o minulost. Deset let vyrovnávání se s komunistickou minulostí – pokus o předběžnou bilanci*. Brno: Barristel&Principal, 2000, s. 41.

³² Nález Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky (pléna) ze dne 26. listopadu 1992 sp. zn. Pl. ÚS 1/92. In: *ÚSTR* [online]. [cit. 2017-02-11]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/normy/nalez-us-pl-1-1992.pdf>

³³ KUNŠTÁT, Daniel. *Za rudou oponou. Komunisté a jejich voliči po roce 1989*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2013, s. 158 až 160.

parlamentných volieb konaných v roku 1992 bolo preto charakteristické výraznou aktivitou v oblasti utvárania politiky dejín, zároveň ale tiež prebiehajúcou ekonomickou transformáciou a spormi o jej podobu, rovnako ako aj spormi o podobu federálneho usporiadania republiky. Rozdielne predstavy o štátoprávnom usporiadaní sa v konečnom dôsledku prejavili vo výsledku volieb, ktoré potvrdili polarizáciu českého a slovenského stranického systému.³⁴ Nadchádzajúci rozpad Československa tak zamerlal pozornosť politických predstaviteľov na problémy iného charakteru a proces hľadania vzťahu k minulosti prešiel v nasledujúcom období samostatných republík do svojej druhej fázy, charakterizovanej snahou o jeho inštitucionalizovanie.

³⁴ BUREŠ, J., CHARVÁT, J., JUST, P. a ŠTEFEK, M. *Česká demokracie po roce 1989. Institucionální základy českého politického systému*. Praha: Grada, 2012, s. 467.

2. Politika dejín v Čechách a na Slovensku v 90. rokoch 20. storočia

Rozpadom Českej a Slovenskej federatívnej republiky k 1. januáru 1993 prešla i problematika vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou a s tým súvisiaci výber mechanizmov tranzitívnej spravodlivosti do pôsobnosti jej nástupníckych štátov. Dekomunizačná politika v Čechách a na Slovensku mala s ohľadom na vnútropolitický vývoj a rozdielny postoj verejnosti k uplynulému obdobiu odlišný charakter. Jacques Rupnik v tejto súvislosti dokonca zastáva názor, že rozdielne vnímanie komunistickej minulosti v oboch krajinách bolo jedným z faktorov zohrávajúcich úlohu v rozdelení spoločného štátu. K polarizácii podľa Rupnika významne prispela problematika lustrácií, ktorá slovenským politikom združeným najmä v Hnutí za demokratické Slovensko a Slovenskej národnej strane, v čele s premiérom Vladimírom Mečiarom, poskytla tému pre kampaň nesúcu sa v znamení boja za suverenitu Slovenska, podporenú sľubom o nezavádzaní lustrácií na Slovensku.³⁵

2.1 Dekomunizácia v Českej republike po roku 1993

V procese vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou možno pozorovať v samostatnej Českej republike väčšiu kontinuitu s predchádzajúcim obdobím, než tomu bolo na Slovensku. Novozvolený prezident Václav Havel upozornil na stávajúci nedostatočný stav vecí vo svojom prejave pred poslancami Parlamentu Českej republiky, v ktorom zdôraznil, že neschopnosť dôsledne a civilizovane pohliadnuť minulosť do tváre v predchádzajúcich troch rokoch prispela ku všeobecnej nervozite, pričom poukázal na excesy s dekomunizáciou spojené a vyjadril presvedčenie, že vina a zodpovednosť musia byť jasne pomenované, rovnako ako musí byť oddelená vina politická, mravná a trestná a tieto musia byť adekvátne posudzované. Zároveň však upozornil na nebezpečenstvo vytvárania nového bezprávia a ponižovania ľudskej dôstojnosti osočovaním zo strany „náhle sa objavivších pomstiteľov národa“ a ocenil úsilie Poslaneckej snemovne sa problematikou dôsledného a zároveň kultúrneho vyrovnania sa s minulosťou znovu zaoberať.³⁶ Komplexnejší pokus parlamentu o

³⁵ RUPNIK, Jacques. Politika vyrovnávání se s komunistickou minulostí. Česká zkušenost. *Soudobé dějiny*. 2002, č. 1, s. 17.

³⁶ Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 1992 -1996. Stenozáznam zo schôdze č. 6, 23. 2. 1993, prejav prezidenta republiky. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit.2017-03-10]. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=203899>

pomenovanie bezprávia a zaujatie morálneho stanoviska k vymedzenému obdobiu predstavoval návrh *zákona o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti nemu*³⁷, prerokovaný poslancami už v prvom roku samostatného štátu. Schvaľovanie tohto zákona, proklamujúceho zločinnosť a zavrhnutie hodnoty komunistického režimu, potvrdilo naďalej prítomnú dilemu týkajúcu sa formy účtovania s minulosťou, keď na jednej strane časť poslancov vítala toto síce oneskorené, ale potrebné zaujatie morálneho stanoviska, ktoré by zároveň vysielalo varovný signál do budúcnosti, na strane druhej odporcovia jeho prijatia, prevažne členovia ľavicových strán, tradične argumentovali potrebou urobenia hrubej čiary za minulosťou inou ako legislatívnou cestou a podobne ako v minulosti mu vytýkali zakotvovanie princípu kolektívnej viny i snahu o hodnotenie histórie, ktorá by podľa nich mala prináležať historikom. Najčastejším dôvodom nespokojnosti poslancov s podobou návrhu zákona naprieč politickým spektrom bola ale jeho morálne symbolická rovina, ktorá nezakotvovala sankcie za zločiny, ani potrestanie vinníkov. Potreba prijatia zákona stanovujúceho jasné sankcie za zločiny komunizmu, bola pravidelne akcentovaná od roku 1989, a preto proklamatívny charakter prerokovaného zákona vyvolával nespokojnosť u tej časti poslancov, ktorí kontinuálne poukazovali na nežiaducu prítomnosť komunistov na najvyšších zastupiteľských miestach a na ich zotrvávaní v dôležitých funkciách v ekonomickej sfére, ďalej u tých, ktorí požadovali trestnoprávne vyrovnanie sa s vinníkmi a tiež u poslancov, ktorí požadovali zakázanie Komunistickej strany zákonom. Akokoľvek nedokonalý sa z tohto pohľadu zákon javil byť, poslanecká snemovňa ho 9. júla 1993 schválila.³⁸ Pri bližšej analýze hlasovania prítomných poslancov podľa poslaneckých klubov je zrejma diferenciácia postoja k problematike podľa pravo-ľavej osy, kde sa pravicové strany napriek výhradám voči zákonu držia antikomunistickej línie so 100 % počtov hlasov za jeho prijatie a stranami ľavice (s výnimkou antikomunistickej ČSSD podporujúcou prijatie zákona), hlasujúcimi proti jeho prijatiu. U strán nachádzajúcich sa okolo politického streda možno pozorovať

³⁷ ČESKO. Zákon č. 198 ze dne 9. července 1993 o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 51, s. 1010-1011. Dostupný tiež z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1993&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4>

³⁸ Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 1992 -1996. Stenozáznam zo schôdze č. 11, 9. 7. 1993. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit.2017-03-12]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1993ps/stenprot/011schuz/s011022.htm>

nejednotnosť v hlasovaní v rámci jednotlivých klubov.³⁹ Prijatie zákona o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti nemu bolo teda nepochybné ovplyvnené situáciou, kedy sa liberálna časť politickej scény názorovo vnútorne polarizovala a téma antikomunizmu tvorilo jeden z pilierov pravicovej politiky.⁴⁰ Proti zákonu sa dva mesiace po jeho schválení ohradila skupina 41 poslancov, ktorí podali podnet na preskúmanie ústavnosti zákona na Ústavný súd. Ten návrh zamietol s odôvodnením, že zákon má deklaratórny charakter, neformuluje nové skutkové podstaty trestných činov a jeho čiastkové formulácie nie sú v rozpore s Ústavou ČR ani Listinou základných práv a slobôd.⁴¹

2.1.1 Problematika lustračných zákonov

Rozdielnu situáciu vo vnímaní minulosti v Čechách a na Slovensku po roku 1993 je možné pozorovať tiež na ďalšom vývoji lustračnej problematiky, ktorej sa v rámci politiky dejín v Českej republike dostávalo najvýraznejšej pozornosti. Pocit nenaplnených predstáv o vytvorení štátneho aparátu oprostého od skompromitované osoby primäla poslancov českého parlamentu k schváleniu *novely zákona č. 451/1991 Sb., ktorým sa stanovujú niektoré ďalšie predpoklady pre výkon niektorých funkcií v štátnych orgánoch a organizáciách ČSFR, ČR a SR*. Podoba lustračného zákona, pôvodne platného do konca roku 1996, bola korigovaná v súlade s nálezom Ústavného súdu z roku 1992 a predlžovala obdobie jeho platnosti o ďalšie štyri roky.⁴² Zákon síce nedostal podporu zo strany prezidenta, snemovňa ho napriek tomu v októbri 1995 schválila v navrhovanej podobe. O ďalšom osude zákona, ktorý dodnes z času na čas

³⁹ Hlasovanie prítomných poslancov o *Zákone č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti nemu*, podľa stránickej príslušnosti dopadlo nasledovne: poslanci ČSSD – 8 hlasov *za*; poslanci HSDMS - 4 hlasy *za*; poslanci HSD – SMS – 2 hlasy *za*, 4 sa *zdržali*, poslanci KDS – 9 hlasov *za*; poslanci KDU - ČSL – 14 hlasov *za*; poslanci Levého bloku – 33 hlasov *proti*; poslanci ODA – 12 hlasov *za*; poslanci ODS – 60 hlasov *za*; poslanci LSU – 6 hlasov *za*, 3 sa *zdržali*; poslanci LSNS – 6 hlasov *za*; poslanci SPR – RSČ – 8 hlasov *za*; nezaradený poslanci – 1 hlas *proti*.

⁴⁰ KOZÁK, Jiří. (c.d.), s. 75.

⁴¹ Nález Ústavního soudu České republiky dne 21. prosince 1993 o návrhu skupiny 41 poslanců Parlamentu České republiky na zrušení zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. In: *Portál veřejné zprávy* [online]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonStruct.jsp?page=0&idBiblio=41537&recShow=0&nr=14~2F1994&rpp=100#parCnt>

⁴² Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 1992 – 1996. Sněmovní tisk č. 1864. Návrh zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích ČSFR, ČR a SR. In: *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t186400.htm>

vyvoláva vzrušenú debatu na českej politickej scéne, jednali poslanci v 90. rokoch ešte niekoľkokrát. V novembri 1999 sa jeho zrušenie pokúsili presadiť poslanci za KSČM Vojtěch Filip s Zuzka Bebarová Rujbrová, argumentujúc jeho absurditou a kritikou voči zákonu zo strany európskych a medzinárodných inštitúcií.⁴³ Vláda tento návrh zamietla s odôvodnením, že prostým odstránením dotknutej právnej normy by sa nevyriešila otázka ochrany verejného záujmu pri obsadzovaní niektorých funkcií v štátnej správe.⁴⁴ V októbri 2000 naopak parlament schválil *zákon č. 422/2000 Sb.*,⁴⁵ ktorým sa zrušilo časové obmedzenie platnosti lustrácií. Rozprava v Senáte Parlamentu k problematike lustrácií prebehla podľa jeho predsedu Petra Pitharta nie ako spor o čiastkové zmeny zákona (predĺženie platnosti), ale ako spor o lustračné zákony samotné.⁴⁶ V tomto duchu reagovala na schválenie uvedeného zákona tiež skupina 44 poslancov zastúpená poslancom Bohuslavom Sobotkom (ČSSD), ktorá v marci 2001 podala návrh na zrušenie lustračných zákonov na Ústavný súd. Dôvodom návrhu bola ich údajná neopodstatnenosť v dobe, kedy sa deľba moci konštituovala na demokratických základoch a vedúce miesta v štátnych orgánoch a inštitúciách neboli už podľa navrhovateľov obsadené nominantmi bývalého režimu. Ústavný súd v tejto veci uznal, že relevancia lustračných zákonov sa postupom času znižuje, avšak zároveň

⁴³ ČESKO. Návrh č. 74 poslanců Vojtěcha Filipa a Zuzky Rujbrové na vydání zákona, kterým se ruší zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění zákona č. 254/1995 Sb. a nálezu Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 26. listopadu 1992, vyhlášeného dne 15. prosince 1992 v částce 116/1992 Sb. In: *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=3&t=74>

⁴⁴ ČESKO. Stanovisko vlády k návrhu zákona, kterým se ruší zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění zákona č. 254/1995 Sb. a nálezu Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 26. listopadu 1992, vyhlášeného dne 15. prosince 1992 v částce 116/1992 Sb. In: *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=3&t=74>

⁴⁵ ČESKO. Zákon č. 422 ze dne 25. října 2000, kterým se mění zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů. In: *Portál veřejné zprávy* [online]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z:

<https://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=49889&nr=422~2F2000&rpp=15#local-content>

⁴⁶ Jednalo sa o zákony nazývané ako veľký a malý lustračný zákon, t.j. zákon č. 422 ze dne 25. října 2000, kterým se mění zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 424 ze dne 25. října 2000, kterým se mění zákon č. 279/1992 Sb., o některých dalších předpokladech pro výkon některých funkcí obsazovaných ustanovením nebo jmenováním příslušníků Policie České republiky a příslušníků Sboru nápravné výchovy České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

skonštatoval, že s ohľadom na absenciu služobného zákona, ktorý zákony čiastočne supľujú, je ich existencia naďalej nevyhnutná.⁴⁷ Diskusia o lustračných zákonoch sporadicky rezonovala na českej politickej scéne aj v nasledujúcom období, naposledy sa tak pomerne výrazne dialo v rokoch 2013 a 2014 v súvislosti s kauzou lustračného osvedčenia predsedu hnutia ANO Andreja Babiša. V tomto období, koncom roku 2013, sa skupina piatich poslancov za KSČM opätovne pokúsila presadiť návrh na zrušenie *lustračných zákonov č. 451/1992 Sb. a č. 279/1992 Sb.*, avšak neúspešne.⁴⁸ Proti návrhu hlasovali celé kluby TOP09, ODS, KDU-ČSL a hnutia Úsvit, za jeho prijatie sa postavil celý klub KSČM. U poslancov ČSSD sa prejavila pluralita názorov, prevažne ale hlasovali proti prijatiu návrhu. Hnutie ANO návrh na jednej strane nadpolovičnou väčšinou zamietlo, avšak pri analýze hlasovania jednotlivých poslaneckých klubov možno pozorovať najvýraznejšiu nejednotnosť, ktorá mohla byť reakciou na prebiehajúcu kauzu predsedu strany Andreja Babiša.⁴⁹

2.1.2 Trestnoprávna rovina dekomunizácie v Českej republike

Z predchádzajúcich kapitol zameraných na politiku vyrovnávania sa s minulosťou v prvých porevolučných rokoch v Československu a následne v samostatnej Českej republike vyplynulo, že z realizovaných foriem sa uplatňovala najmä deklaratívna rovina, morálne odsudzujúca časovo vymedzené obdobie rokov 1948 až 1989, pričom nápravu minulých krívd a majetkových škôd mali zjednávať rehabilitačné a reštitučné zákony, ktoré boli postupne novelizované tak, aby zodpovedali aktuálnemu stavu a potrebám. Takýto stav účtovania s minulosťou vytváral podľa Jiřího Suka trvalý

⁴⁷ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 5. prosince 2001, ve věci návrhu skupiny 44 poslanců na zrušení zákona č. 451/1991 Sb., zákona ČNR č. 279/1992 Sb., zákona č. 422/2000 Sb. a zákona č. 424/2000 Sb. In: NALUS: Vyhledávání rozhodnutí Ústavního soudu České republiky [online]. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=40764&pos=12&cnt=12&typ=result>

⁴⁸ Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 2013 – současnost. Návrh poslanců Zuzky Bebarové-Rujbrové, Vojtěcha Filipa, Stanislava Grospiče, Miloslavy Vostré a Pavla Kováčika na vydání zákona, kterým se zrušují zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské federativní republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 279/1992 Sb., o některých dalších předpokladech pro výkon některých funkcí obsazovaných ustanovením nebo jmenováním příslušníků Policie České republiky a příslušníků Sboru nápravné výchovy České republiky, ve znění pozdějších předpisů. In: *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/006schuz/index.htm>

⁴⁹ Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 2013 – současnost. Hlasování ze dne 11. února 2014, o N.z., kterým se zrušují zákony o předpokladech na výkon funkcí. In: *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=58640>

rozpor medzi ideálom a realitou, kedy *realita historického kompromisu*, plynúceho zo záväzku jednoty v novembri a decembri 1989, pôsobila protikladne voči *požiadavku historickej spravodlivosti*, vznášanej kvôli potrebe morálnej a mravnej rovnováhy. Zakotvovanie vzťahu k minulosti legislatívnou formou ale neprinášalo trvalé uspokojenie žiadnej strane, pričom každá novoprijatá norma vyvolávala nespokojnosť a pôsobila na následné vytváranie ďalších noriem.⁵⁰ Podľa Françoise Mayer ani množstvo dekomunizačných opatrení právneho charakteru, ktoré umožnili zavrhnúť komunistickú skúsenosť plošne, nevypovedali o vôli Čechov kriminalizovať svoju skúsenosť s minulým režimom.⁵¹ Problematika trestnoprávnej zodpovednosti nebola v prvých transformačných rokoch riešená, hoci v poslaneckých rozpravách k jednotlivým návrhom zákonov a stanoviskám bola táto požiadavka pravidelne akcentovaná, najmä poslancami pravicových strán. Okrem absencie širšieho konsenzu v tejto téme narážali zástancovia trestnoprávnej zodpovednosti na problém definovania individuálneho previnenia (prijaté normy v podstate vychádzali z princípu kolektívnej viny), s čím úzko súvisela potreba vedeckého poznania, zmapovania a zhodnotenia zdrojov, podstaty a praxe komunistického režimu. Vyšetrovanie nezákonností a krívd bolo okrem uvedených aspektov limitované tiež personálnym zabezpečením pre nedostatok sudcov a prokurátorov nezviazaných skúsenosťou z minulého režimu, dostupnosťou dôkazového a dokumentačného materiálu, procesnými problémami, ale aj absenciou adekvátneho legislatívneho a inštitucionálneho zastrešenia.

O vyrovnanie sa s minulosťou súdnou cestou usilovali najmä rôzne združenia obetí zločinov a krívd komunistického režimu, podporované niektorými osobnosťami verejného života, väčší celospoločenský tlak v tejto oblasti ale chýbal. Vďaka iniciatíve týchto združení obetí a subjektov však postupne vznikali inštalácie pre dokumentovanie a vyšetrovanie komunistickej represie.⁵²

Za účelom analyzovania archívneho materiálu, vybavovania podnetov zo strany fyzických i právnických osôb ohľadne činnosti Štátnej bezpečnosti a vyšetrovania trestnej činnosti jej príslušníkov, bol v októbri 1991 rozkazom federálneho ministra vnútra Jána Langoša, zriadený *Útvar Federálneho ministerstva vnútra pre*

⁵⁰ SUK, Jiří. Politické hry s „nedokončenou revolúciou“. Účtování s komunismem v čase Občanského fóra a po jeho rozpadu. In: GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J. a T. ZAHRADNÍČEK. Rozdělení minulostí...(c.d.), s. 59-59.

⁵¹ MAYER, Françoise. (c.d.), s. 73.

*dokumentáciu a vyšetrovanie ŠtB.*⁵³ Po rozdelení federácie bol útvar organizačne začlenený pod vyšetrovacie zložky Polície Českej republiky ako *Úrad pre dokumentáciu a vyšetrovanie činnosti ŠtB*. Agendu oznámení na ostatné osoby (funkcionárov KSCĚ, Ľudových milícií, národných výborov a pod.) malo na starosti *Koordináčné centrum pre dokumentáciu a vyšetrovanie násilia proti českému národu*, zriadené pri Generálnej prokuratúre Českej republiky vo februári 1993. Koncom toho istého roku v dôsledku reorganizácie prokuratúry prevzali agendu koordinačného centra útvary polície, ktoré však neboli na prácu takéhoto charakteru špecializované. Podporu v oblasti zhromažďovania a vyhodnocovania potrebnej dokumentácie im malo poskytovať *Stredisko pre dokumentáciu protiprávnosti komunistického režimu*, ktoré vzniklo v roku 1994 pri ministerstve spravodlivosti.⁵⁴ Ako vyplýva z interpelácií poslancov Parlamentu ČR, fungovanie dokumentačných a vyšetrovacích útvarov, výsledky ich práce či aktivity vedúce k potrestaniu vinníkov neboli príliš viditeľné, čo vyvolávalo pochybnosti o efektívite týchto útvarov a zmysluplnosti ich financovania.⁵⁵ V rámci reorganizácie útvarov boli Stredisko pre dokumentáciu protiprávnosti komunistického režimu a Úrad pre dokumentáciu a vyšetrovanie činnosti ŠtB v januári 1995 zlúčené do *Úradu dokumentácie a vyšetrovania zločinov komunizmu (ÚDV)*, ktorý sa stal súčasťou kriminálnej polície a vyšetrovania, s právomocami vyšetrovať a stíhať trestné činy spáchané v období od 1. januára 1945 do 29. decembra 1989. Okrem vyšetrovacej úlohy sa úrad venuje činnosti dokumentačnej a publikačnej. Kvôli výsledkom v oblasti stíhania zločinov komunizmu (počet žalôb a právoplatných rozsudkov sa pohybuje v desiatkach) je úrad od svojho vzniku kritizovaný, pri posudzovaní výsledkov jeho činnosti v oblasti trestnoprávnej je ale potrebné vziať do úvahy mnohé aspekty, napríklad finančnú a politickú podporu ústavu v jednotlivých

⁵² MAYER, Françoise.(c.d.), s. 70.

⁵³ ŽÁČEK, Pavel. (c.d.), s. 59.

⁵⁴ Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 1993 – 1996. Sněmovní tisky, č. 1212M. Odpověď na interpelaci poslance Jozefa Wagnera na předsedu vlády Václava Klause, ministra spravedlnosti Jiřího Nováka a ministra vnitra Jana Rumla ve věci institucí, které se zabývají dokumentací porušování zákonů a lidských práv. In: *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t1212m00.htm>

⁵⁵ Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 1993 – 1996. Sněmovní tisky, č. 1212. Interpelace Jozefa Wagnera na předsedu vlády Václava Klause, ministra spravedlnosti Jiřího Nováka a ministra vnitra Jana Rumla ve věci institucí, které se zabývají dokumentací porušování zákonu a lidských práv. In: *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?str=61&O=1&PT=D&N=1&F=H&ZA=0&RA=20>

vládných obdobiach, otázku retroaktívnej spravodlivosti i pokračujúcu politizáciu problematiky vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou.

2.2 Dekomunizácia na Slovensku po roku 1993

Pôvodne rázna dekomunizácia, ktorú bolo možné realizovať bezprostredne po roku 1989 na federálnej úrovni, sa z viacerých dôvodov nemohla ďalej uplatňovať v nových podmienkach samostatnej Slovenskej republiky. Zatiaľ čo v Čechách zostávala požiadavka vyrovnania sa s minulosťou naďalej prítomná v politickej i verejnej debata, najmä v prvej polovici 90. rokov, na Slovensku bola situácia výrazne odlišná. Pre pochopenie tohto rozdielneho trendu je potrebné vziať do úvahy jednak faktor odlišného vnímania komunistického režimu v oboch krajinách, jednak preferencie, motivácie a ideové postoje politických subjektov.

V odbornej literatúre dominuje názor, že slovenská spoločnosť nepocit'ovala obdobie reálneho socializmu jednoznačne ako krok späť a v roku 1989 preto nebola v porovnaní s českou stranou dostatočne pripravená na príchod radikálnych spoločenských zmien. To sa v konečnom dôsledku, podľa výskumov verejnej mienky z roku 1992, odzrkadlilo v pozitívnejšom hodnotení uplynulého obdobia, než tomu bolo v Čechách.⁵⁶ Ďalší významný faktor v percepcii komunistického režimu predstavovala vysoká kontinuita politickej reprezentácie pred rokom 1989, vnášajúca problém kvality veľkej časti novej politickej elity.⁵⁷

Podoba budúceho smerovania politiky dejín sa vykryštalizovala už vo voľbách roku 1992, ktoré na Slovensku skončili volebným úspechom protireformných síl reprezentovaných víťazným Hnutím za demokratické Slovensko (HZDS) a nacionalistickou Slovenskou národnou stranou (SNS), podporovaných nástupníckou Stranou demokratickej ľavice (SDL). Víťazstvom týchto strán vznikla na Slovensku nová situácia v rozložení politických síl, ktoré boli názorovo značne nekompatibilné s českou politickou reprezentáciou⁵⁸ a to ako v otázkach ekonomickej transformácie,

⁵⁶ VODIČKA, Karel. Politický systém ČR a SR: rizika a průběh konsolidačního procesu v komparativním pohledu. In: MESEŽNIKOV, Grigorij a Olga GYÁRFÁŠOVÁ (eds.). *Slovensko: desať rokov samostatnosti a rok reforiem*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004, s. 25.

⁵⁷ KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 160.

⁵⁸ KRIVÝ, Vladimír. Štátoprávne postoje a predstavy verejnosti na Slovensku v roku 1992. In: LONDÁK, M., MICHÁLEK, S. a kol. *20 rokov samostatnej Slovenskej republiky: jedinečnosť a diskontinuita historického vývoja*. Bratislava: Veda, 2013, 143.

budúceho usporiadania federácie, tak aj v názoroch na dekomunizačnú politiku. Zatiaľ čo v Českej republike aj po januári 1993 predstavovala otázka dekomunizácie jednu z ústredných tém pravicovej vlády ODS, ODA a KDU-ČSL, na Slovensku žiadna veľká diskusia k tejto otázke neprebíhala. Z analýzy stenoprotokolov schôdzí Národnej rady Slovenskej republiky a Parlamentu Českej republiky je zrejmé, že v období 90. rokov sa téma vyskytovala s väčšou frekvenciou v českom prostredí, pričom sa dotýkala viacerých foriem vyrovnávania sa s minulosťou (lustrácie, rehabilitácie, reštitúcie, morálne stanovisko k režimu, snahy o zakázanie Komunistickej strany a návrhy na inštitucionalizovanie pamäte), na Slovensku sa obmedzila na novelizáciu federálnych reštitučných a rehabilitačných zákonov.

O tom, že na rozdiel od Českej republiky zostával antikomunizmus na Slovensku minimálne prvé roky po vzniku samostatnej republiky menšinovým prúdom svedčí aj skutočnosť, že vláda nemala potrebu prijímať nové dekomunizačné zákony či zaujímať morálne stanovisko. Zatiaľ čo česká vláda definovala vzťah k minulosti už v roku 1993 prijatím zákona o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti nemu, v slovenskom parlamente sa o etickej rovine vyrovnávania sa s minulosťou začalo debatovať o niečo neskôr, v roku 1995 v súvislosti s návrhom poslancov za HZDS Arpáda Tarnóczyho a Petra Brňáka na vydanie zákona o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému. Návrh označoval režim, ktorý rozhodoval o riadení štátu a osudoch občanov v bývalom Československu od 25. 2. 1948 do 17. 11. 1989 za „zločinný, nelegitímny, a teda aj zavrhnutiahodný“, vyjadroval úctu jeho obetiam i vďaka účastníkom protikomunistického odboja a stanovoval obdobie, ktoré sa nezapočítavalo do premlčacej doby trestných činov.⁵⁹ Parlamentné rozpravy k návrhu zákona ukázali značnú protichodnosť názorov poslancov, ktorá sa naopak jednotila v rámci poslaneckých klubov. V argumentácii odporcov zákona, prevažne z ľavicovo orientovaných strán Združenia robotníkov Slovenska (ZRS) a koalície Spoločnej voľby (SV) najčastejšie zaznievali výčitky, že zákon zavádza kolektívnu vinu i pre tých členov komunistickej strany, ktorí boli z nej vylúčení, ďalej že sa zákon pokúša hodnotiť históriu, čo prináleží skôr odborníkom a často sa vyskytovala tiež požiadavka urobienia hrubej čiary za minulosťou. V argumentácii niektorých poslancov sa objavili rôzne

⁵⁹ NR SR 1994 - 1998. Parlamentná tlač. Návrh skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky zo septembra 1995 na vydanie zákona NR SR o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému. In:

stupne obhajoby bývalého režimu, napr. poslanec za ZRS Jozef Glinský sa vyjadril, že „...zákon chce označiť za zločinný režim, ktorý za horší než dnešný považuje len zlomok obyvateľstva.“ Poslanec za SDL Robert Fico kritizoval princíp kolektívnej viny a zároveň vyjadril presvedčenie, že spôsob vládnutia do roku 1989 sa prejavil na stave republiky v roku 1989 a ten „nemožno jednoducho klasifikovať ako negatívny“. Vyjadril tiež presvedčenie, že 80. roky boli sociálne spravodlivejšie ako prvá polovica 90.rokov a na základe uvedených dôvodov je pre neho „kolektívne odsudzovanie obyčajných členov komunistickej strany za spáchané zločiny, ako vyplýva z preambuly návrhu zákona, absolútne neprijateľné“. Princíp kolektívnej viny členov komunistickej strany predstavoval prekážku pre podporenie zákona tiež pre centristickú Demokratickú úniu (DÚ).⁶⁰ Návrh zákona bol na žiadosť vlády z dôvodu retroaktívneho pôsobenia zákona vrátený prezidentom na opätovné prerokovanie v parlamente, ktorý ho po zapracovaní mnohých pozmeňujúcich návrhov dňa 27. marca 1996 schválil ako zákon č. 125/1996 o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému. Za jeho prijatie hlasovali celé kluby KDH a DÚ, väčšina poslancov SNS a tri štvrtiny poslancov koalície HZDS – RSS. Proti zákonu sa naopak postavili strany ľavice ZRS a SV.⁶¹ Výsledná podoba zákona označuje režim len za „odsúdeniahodný“ a kolektívnu vinu členov Komunistickej strany Československa, Komunistickej strany Slovenska obdobne ako ďalších organizácií založených na jej ideológii čoby organizácie „zločinnej a zavrhnutiahodnej“, nahradila formulácia implikujúca vinu individuálnu v znení „Komunistická strana Československa, ako aj Komunistická strana Slovenska bola organizáciou, ktorá nezabránila svojim členom a ich pomáhačom páchať zločiny, a to aj na ľudských právach a slobodách“.⁶²

2.2.1 Problematika lustračných zákonov

Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica [online]. [cit. 2017-04-03]. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=96164>

⁶⁰ NR SR 1994 - 1998. Stenozáznam z 13. schôdze NR SR, 2. 2. 1996. In: Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica [online]. [cit. 2017-04-04]. Dostupné z:

<http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=65830>

⁶¹ NR SR 1994 - 1998. Prehľad hlasovania č. 40 zo dňa 27. 3. 1996 o zákone NR SR z 2. 2. 1996 o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému, vrátený prezidentom SR na opätovné prerokovanie v NR SR v znení schválených pripomienok (tlač 339). Hlasovanie o zákone ako celku. In: Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica [online]. [cit. 2017-04-05]. Dostupné z:

<http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=96241>

⁶² SLOVENSKO. Zákon č. 125 zo dňa 27. marca 1996 o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému. In: Zbierka zákonov Slovenskej republiky. 1996, čiastka 46, s. 966. Dostupné tiež z: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1996-125>

Z federálneho zákonodarstva zdedili de jure oba nástupnícke štáty zákon č. 451/1991, t.j. lustračný zákon, k uplatňovaniu ktorého pristupovali diametrálne odlišne. Kým v Českej republike bolo jeho uplatňovanie i s určitými kontroverziami pomerne dôsledne vyžadované, na Slovensku rezonoval k otázke lustrácií negatívny postoj premiéra Vladimíra Mečiara, jednostranne podporovaný na stránkach slovenských masmédií.⁶³ Lustrácie sa tu v praxi reálne neuplatňovali a platnosť zákona nebola po jeho skončení ku koncu roku 1996 predĺžená. Zatiaľ čo v Českej republike sa zmierlivá povaha tohto pôvodne dočasného prvku predĺžením platnosti zákona zmenila na retributívnu, navždy zamedzujúcu účasti skompromitovaných osôb vo výkone určitých funkcií, vypršanie jeho platnosti na Slovensku naopak vysielalo signál, že po skončení tranzitívneho obdobia je návrat týchto osôb do štátnych funkcií opäť možný.⁶⁴ Prvotné príčiny rozdielneho česko - slovenského prístupu k lustráciám môžeme hľadať už v ponovembrovom období, kedy sa slovenské demokratické sily reprezentované víťazným hnutím Verejnost' proti násiliu stavali k problematike lustrovania principiálne odmietavo. Obávali sa možného zneužívania informácií na manipuláciu a vydieranie a zároveň odmietali používať praktiky, ktoré sa podľa nich využívali v uplynulých štyridsiatich rokoch na diskreditáciu a likvidáciu osôb.⁶⁵ Pred voľbami do Národného zhromaždenia v roku 1990 sa hnutie nakoniec rozhodlo svojich kandidátov z praktických i mravných dôvodov lustrovať, v konečnom dôsledku ale práve na VPN doľahol negatívny dopad lustračnej aféry. Viacerí jeho kandidáti boli pozitívne lustrovaní a kvôli podozreniu zo spolupráce s ŠTB odstúpili z kandidátky.⁶⁶ Hnutie označilo lustrácie vykonávané na základe materiálov bezpečnosti za zavádzajúce a skresľujúce a ďalej odmietalo stavať základy svojej politiky na dokumentoch bývalého režimu.⁶⁷ Ďalšou podstatnou skutočnosťou, prečo na Slovensku nebola tak silná vôľa lustrovať ako v Čechách bol fakt, že na politickej scéne sa presadzovali nacionalisticky orientované subjekty a bývalí členovia komunistickej strany, ktorí

⁶³ ŽITNÝ, J. Milan. Budeme na Slovensku lustrovať? *Respekt* [online]. 1991, č. 5. [cit. 2017-03-02].

Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/1991/5/budeme-na-slovensku-lustrovat?issueId=64>

⁶⁴ DAVID, Roman. Transitional Justice Effects in the Czech Republic. In: STAN, Lavinia a Nadya NEDELSKY (eds.). *Post – Communist Transitional Justice. Lesson from Twenty-Five Years of Experience*. New York: Cambridge University Press, 2015, s. 104.

⁶⁵ PROCHÁZKA, Kamil (tlačový predstaviteľ KC VPN). Vyhlásenie VPN k lustrácii zo dňa 28. apríla 1990. In: ANTALOVÁ, Ingrid. *Verejnost' proti násiliu 1989 – 1991: svedectvá a dokumenty*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1998, s. 324.

⁶⁶ JAŠEK, Peter. Pád komunistického režimu na Slovensku (1989-1990). *Securitas Imperii*, 2015, č. 1, s. 167.

⁶⁷ Vyhlásenie Rady VPN Slovenska k lustráciám kandidátov na poslancov.

nemali záujem na presadzovaní radikálnej dekomunizačnej politiky. V prvej polovici 90. rokov zohrávali títo významnú úlohu pri určovaní vládnej politiky, ale aj po voľbách roku 1998, kedy vznikla vláda neautoritatívnych strán, mala otázka prípadného schválenia lustrácii destabilizačný potenciál kvôli prítomnosti exkomunistickej SDE a Strany občianskeho porozumenia v koalícii.⁶⁸ Strana HZDS prejavovala k dekomunizačnej politike od počiatku nejednoznačný vzťah, kedy sa na jednej strane od minulého režimu deklaratórne dištancovala, na strane druhej nikdy neprejavila záujem o dôslednejšie vyrovnanie sa s minulosťou. Táto dvojznačnosť pramenila pravdepodobne zo snahy zaujať čo najširší okruh voličov a takisto zo skutočnosti, že mnoho členov strany malo svoju komunistickú minulosť.⁶⁹ Konfliktnú líniu komunizmus – antikomunizmus sa v prvej polovici 90. rokov snažilo mobilizačne využívať len Kresťanskodemokratické hnutie (KDH),⁷⁰ ktoré vsadilo na radikálnu dekomunizačnú agendu, k osloveniu voličov však táto stratégia podľa politológa Lubomíra Kopečka, strane nepomohla. Vzhľadom k spojeniu hnutia so stranou SDE v krátkej prechodnej vláde roku 1994 stratila antikomunistická línia hnutia veľkú časť svojho významu.⁷¹

V otázke vydávania lustračných osvedčení podľa lustračného zákona č. 451 z roku 1991 nastal na Slovensku, na rozdiel od Českej republiky, organizačne - právny problém. Federálne ministerstvo vnútra, ktoré bolo pôvodným orgánom vydávajúcim osvedčenie, rozpadom federácie zaniklo, rovnako ako Federálna bezpečnostná informačná služba a spisová agenda s personálnym zameraním mala byť preto odovzdaná orgánu určenému zákonom Národnej rady SR. Slovenská vláda svojím uznesením č. 376/1993 z 20. apríla 1993 zverila vydávanie osvedčení do pôsobnosti Slovenskej informačnej služby (SIS), pričom z právneho hľadiska strácalo takéto uznesenie účinnosť po uplynutí deviatich mesiacov od jeho vydania. V nasledujúcom období ale vláda žiadny zákon upravujúci podmienky k vydávaniu lustračných osvedčení neschválila, SIS preto mala prísť o kompetenciu vydávať osvedčenia, ako aj

⁶⁸ BEZÁK, Tomáš. Posttranzitná spravodlivosť v regióne stredovýchodnej Európy. Analýza lustrácií a ústavov pamäti národa. *Sociológia - Slovak Sociological Review*. 2011, č. 4, s. 426.

⁶⁹ KOPEČEK, L. (c.d.), s. 174.

⁷⁰ Na Slovensku prevažoval pred rokom 1989 kresťanský antirežimný disent nad občianskym a bol spätý s koreňmi KDH. Jeden z najvýznamnejších predstaviteľov strany, Ján Langoš, sa významne zaslúžil o problematiku vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou. (KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany na Slovensku 1989 – 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 304.)

⁷¹ KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku... (c.d.)*, s. 220.

zhromažďovať informačný materiál nevyhnutný k plneniu tejto funkcie. Až do zriadenia Ústavu pamäti národa v roku 2002 sa tak ale nestalo a spravovanie a využívanie zväzkov ŠtB Slovenskou informačnou službou nemalo reálnu zákonnú oporu. V tomto zmysle sa vyjadril tiež Najvyšší súd SR vo svojom uznesení z 31. januára 1996.⁷² S ohľadom na vplyv vládnej strany HZDS Vladimíra Mečiara na SIS a zneužívanie zväzkov, predstavovala situácia vážny problém.

2.2.2 Trestnoprávna rovina dekomunizácie na Slovensku

Chýbajúca vôľa politickej reprezentácie k vyrovnávaniu sa s komunistickou minulosťou v morálnej i legislatívnej rovine sa prirodzene prejavila tiež v oblasti trestnoprávnej. Po rozpade federácie, kde túto agendu zabezpečoval Útvor Federálneho ministerstva vnútra pre dokumentáciu a vyšetrovanie ŠtB, nebol ministerstvom vnútra, na rozdiel od Českej republiky, zriadený žiaden nástupnícky orgán, ktorý by sa dokumentáciou a vyšetrovaním zločinov spáchaných predošlým režimom zaoberal, hoci príslušné prípady z činnosti federálneho útvaru boli slovenskej strane predané.⁷³ Koncom 90. rokov sa zriadenie *Úradu pre dokumentáciu zločinov komunizmu* s rozsiahlymi vyšetrovacími právomocami, pokúsil iniciovať minister spravodlivosti Ján Čarnogurský z KDĽ, avšak nenašiel pre návrh dostatočnú podporu. Proti takejto myšlienke sa postavili najmä ľavicové strany SDĽ, KSS a SOP,⁷⁴ v roku 1999 preto Ján Čarnogurský rozhodol o zriadení *Oddelenia pre dokumentáciu zločinov komunizmu* na ministerstve spravodlivosti. Oddelenie sa venovalo analyzovaniu archívnych prameňov, dokumentovaniu perzekúcií a násilia páchaných komunistickým režimom a tiež publikačnou činnosťou, avšak nedisponovalo vyšetrovacou právomocou.⁷⁵ Fungovalo v pomerne skromných podmienkach z hľadiska personálneho i finančného

⁷² Ústav pamäti národa. *Výročná správa o činnosti za rok 2003*. Bratislava: ÚPN, máj 2004, s. 13 – 15. Dostupné tiež z: <http://www.upn.gov.sk/data/upn-vyroczna-sprava-2003.pdf>

⁷³ Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 1993 – 1996. Sněmovní tisky, č. 1212M. Odpověď na interpelaci poslance Jozefa Wagnera na předsedu vlády Václava Klause, ministra spravedlnosti Jiřího Nováka a ministra vnitra Jana Rumla ve věci institucí, které se zabývají dokumentací porušování zákonů a lidských práv ... (*c.d.*).

⁷⁴ Iniciatíva KDĽ na dokumentáciu zločinov komunizmu naráža v koalícii na odpor ľavice. *SME* [online]. 1999 – 08-20 [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: <https://www.sme.sk/c/2199107/iniciativa-kdh-na-dokumentaciju-zlocinov-komunizmu-naraza-v-koalicii-na-odpor-lavice.html>

⁷⁵ Čarnogurský vytvára na svojom ministerstve oddelenie na dokumentáciu zločinov komunizmu. *SME* [online]. 1999–11-17 [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: <https://www.sme.sk/c/2207699/carnogursky-vytvara-na-svojom-ministerstve-oddelenie-na-dokumentaciju-zlocinov-komunizmu.html#ixzz4ffwkMPSt>

zabezpečenia až do roku 2006, kedy bolo rozhodnutím ministerstva spravodlivosti k 1. aprílu zrušené.⁷⁶

⁷⁶ Rozhodnutie - inštrukcia Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky 6/2006 z 31. marca 2006 č. 4932/2006-3. (Zdroj: Uznesenie Najvyššieho súdu SR. In: *Najvyšší súd SR* [online]. [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: http://www.supcourt.gov.sk/data/att/40149_subor.pdf

3. Inštitucionalizovanie politiky pamäti v Čechách a na Slovensku

Ako sme mohli vidieť v predchádzajúcich kapitolách, prvé roky po páde komunistického režimu boli v Československu a následne v Českej republike obdobím morálneho vymedzovania a legislatívneho zakotvovania vzťahu k minulosti, zatiaľ čo v polovici 90. rokov bolo možné pozorovať pokles politického záujmu o túto problematiku. Koncom 20. storočia a na začiatku storočia nového sa reflexia dejín znovu výraznejšie objavuje v politickej debате, jednak v súvislosti s predĺžovaním platnosti lustračného zákona, krízou okolo ÚDV za vlády ČSSD, ale najmä so snahami o inštitucionalizovanie pamäte, ktoré predstavovali posun od požiadavky rázneho vyrovnania sa s minulosťou k vytváraniu politiky pamäte.

Začiatok 21. storočia je charakteristický náhlym vzostupom „návratu pamäte“ nielen v Čechách a na Slovensku, ale aj v ostatných krajinách strednej a východnej Európy, kde postupne vznikali inštitúty pamäti národov. Historik Michal Kopeček vysvetľuje tieto zmeny silnejúcou kritikou liberálnej tranzitívnej politiky predchádzajúceho desaťročia, ktorá súvisela jednak s posilňovaním konzervatívnych politických strán a hnutí, objavujúcim sa pocitom „nedokončenej revolúcie“ v niektorých krajinách i rastúcim významom pamäti obetí totalitných režimov, ktorým sa vo verejnej debате dostávalo čoraz viac pozornosti a bolo ich preto potrebné začleniť do nových symbolických politických programov.⁷⁷ V Českej republike sa historický diškurz udalostí roku 1989 z pohľadu antikomunistických konzervatívnych politických i odborných kruhov dokázal výraznejšie presadiť po roku 2000, čím sa vytvorili podmienky pre presadenie myšlienky inštitucionalizovania pamäti.⁷⁸

Po roku 2004 zároveň prenášajú nové členské štáty Európskej únie problematiku antikomunizmu a politiky pamäte na európsku úroveň a výsledkom tejto snahy je okrem iného prijatie uznesenia Európskeho parlamentu *o Svedomí a totalitarizme*,⁷⁹

⁷⁷ KOPEČEK, Michal. From the Politics of History to Memory as Political Language. In: *Cultures of History forum* [online]. [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <http://www.cultures-of-history.uni-jena.de/about/>

⁷⁸ MARK, J., BLAIVE, M., HUDEK, A., SAUNDERS, A. a S. TYSZKA. 1989 After 1989: Remembering the end of Communism in East – Central Europe. In: KOPEČEK, Michal a Piotr WCIŚLIK (eds.). *Thinking through Transition: liberal democracy, authoritarian past, and intellectual history in East Central Europe After 1989*. Budapest: Central European University Press, 2015, s. 488.

⁷⁹ Európsky parlament uznesením o.i. :

- odsudzuje porušovanie ľudských práv a páchanie zločinov proti ľudskosti totalitnými a diktátorskými režimami

organizovanie medzinárodných konferencií či založenie Platformy Európskej pamäti a svedomia so sídlom v Prahe.

3.1 Snahy o vytvorenie inštitucionálnej bázy politiky pamäti v Českej republike

Prvý konkrétny krok k inštitucionalizovaniu pamäte v Českej republike predstavoval návrh zákona o Pamätníku doby neslobody 1939-1989, predložený v auguste 1999 skupinou senátorov za ODA, ODS, Štvorkoalíciu a ČSSD, ktorým reagovali na situáciu, „...kedy sa mnohí k histórii nehlásia, alebo o jej temných stránkach radšej mlčia a...ideologicky motivované pokusy o potlačenie historických faktov môžu vytvárať predpoklady pre opätovné potlačenie občianskych slobôd“. Pamätník doby neslobody bol koncipovaný ako výskumná a vzdelávacia inštitúcia, ktorej náplňou malo byť systematické zhromažďovanie informácií rôzneho druhu, ich odborné spracovávanie, sprístupňovanie a zverejňovanie a ďalej bádanie a vzdelávanie o dobe neslobody vymedzenej rokmi 1939 až 1989. Inštitút bol koncipovaný ako obecne prospešná spoločnosť spadajúca pod kontrolu ústavných inštitúcií Českej republiky a riadená šestnásťčlennou správnu radou, ktorú by pomerne volili parlament, prezident a vláda.⁸⁰ Návrh zákona hladko prešiel schvaľovaním v Senáte, kde dostal takmer 100 percentnú podporu pravicových až centristických strán ODS, KDU – ČSL, ODA a dvojtretinovú podporu ČSSD. Proti zákonu hlasovala malá skupina nezaradených poslancov so straníckou príslušnosťou ku KSČM.⁸¹ Nesúhlasné stanovisko k návrhu zákona ale zaujala vláda, ktorá ho odôvodnila jednak vecnými a legislatívnymi nedostatkami

-
- vyjadruje poľutovanie nad pretrvávajúcim obmedzovaním prístupu k dokumentom a vyzýva k skutočnej snahe o otvorenie archívov
 - podporuje zber dôkazov a záznamov za účelom posilnenia európskeho povedomia o zločinoch totalitných a nedemokratických režimov
 - požaduje zriadenie platformy európskej pamäti a svedomia
 - vyjadruje presvedčenie, že konečným cieľom odhaľovania a posudzovania zločinov je zmierenie umožnené uznaním zodpovednosti, požiadanim o odpustenie a podporou morálnej obrody

(Európsky parlament. Uznesenie Európskeho parlamentu z 2. apríla 2009 o svedomí Európy a totalitarizme. In: *European Parliament* [online]. [cit. 2017-04-10]. Dostupné z:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0213+0+DOC+XML+V0//EN>)

⁸⁰ Senát Parlamentu ČR 1998 - 2000. Návrh senátního návrhu zákona senátora Michaela Žantovského a ďalších senátorů zo dňa 31. 8. 1999 o Pamätníku doby neslobody 1939 – 1989. In: *Senát Parlamentu České republiky* [online]. [cit. 2017-04-02]. Dostupné z:

<http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/historie?action=detail&value=488>

⁸¹ Senát Parlamentu ČR 1998 - 2002. Hlasování o senátním návrhu zákona senátora Michaela Žantovského a dalších senátorů o Pamätníku doby neslobody 1939 – 1989. In: *Senát Parlamentu České republiky* [online]. [cit. 2017-04-02]. Dostupné z:

návrhu a zároveň presvedčením, že jeho prijatie by predstavovalo duplicitný krok k už existujúcemu množstvu právnych predpisov viažucich sa k obdobiu dvoch totalít.⁸² Debata poslancov parlamentu k navrhovanému zákonu sa vyznačovala pomerne konzistentným názorom rečníkov, ktorí vyjadrovali ostrý nesúhlas s vymedzených obdobiach doby neslobody, pričom poukazovali na medzinárodné súvislosti nastajúce v prípade prijatia zákona. Závažným dôsledkom návrhu by podľa nich bola skutočnosť, že takto definovaný zákon by revidoval poňatie ponovembrového zákonodarstva. Pomerne často tiež zaznieval argument finančných nákladov, ktoré poslanci považovali za neprijateľné s ohľadom na nedostatočné financovanie stávajúcich výskumných inštitúcií a archívov. Poslanecká snemovňa návrh zákona o Pamätníku doby neslobody 1939-1989 preto v druhom čítaní zo dňa 5. apríla 2000 neschválila. Proti jeho prijatiu hlasovali celé kluby ČSSD a KSČM, naopak za prijatie sa takmer stopercentne postavili Únia slobody a KDU-ČSL. Veľmi výrazná názorová pluralita sa prejavila v hlasovaní klubu ODS, ktorého poslanci zákon nadpolovičnou väčšinou hlasov nepodporili.⁸³

Po neúspechu s návrhom zákona o Pamätníku neslobody iniciovala skupina poslancov za Úniu slobody, ODS a KDU-ČSL v októbri 2001 nový návrh *zákona o Inštitúte pre dokumentáciu totality*, prostredníctvom ktorého sa spoločnosť mala vyrovnáť s komunistickou minulosťou „skúmaním a pripomínaním existencie zločinných a zavrhnutiahodných organizácií založených na ideológii Komunistickej strany Československa, potláčajúcich ľudské práva a demokratický systém“. Návrh zákona bol inšpirovaný zriadením Spolkového úradu pre podklady Stasi v Spolkovej republike Nemecko a poľského Inštitútu národnej pamäte. Poslanie inštitútu malo byť vedecko – dokumentačné, zamerané na činnosť a produkciu Štátnej bezpečnosti v období od 25. februára 1948 do 15. februára 1990 a zároveň sa jeho ustanovením mali naplniť a realizovať ciele zákona č. 140 z roku 1996 o sprístupnení zväzkov vzniknutých

republiky [online]. [cit. 2017-04-02]. Dostupné z:

<http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasy?G=465&O=2>

⁸² Parlament ČR - Poslanecká sněmovna 1998 – 2002. Sněmovní tisk č. 450/1. Stanovisko vlády k návrhu zákona o Pamätníku doby neslobody 1939 – 1989. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-04-02]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=3&ct=450&ct1=1>

⁸³ Parlament ČR - Poslanecká sněmovna 1998 – 2002. Hlasovanie č. 58. Návrh na zamietnutie zákona o Pamätníku doby neslobody In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-04-03]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=17881>

z činnosti bývalej ŠtB.⁸⁴ Výhrady voči zákonu, ktorý neprešiel schvaľovaním vo vláde, artikulovali viaceré inštitúcie vrátane vedeckej rady Akadémie vied obávajúce sa okrem iného presúvania archívnych materiálov zo Štátneho archívu, Ústavu súdobých dejín, aj ÚDV, ktoré zákon vnímalo optikou ohrozenia svojej vlastnej existencie.⁸⁵ Debata k problematike sa v porovnaní s predošlými rozpravami vyznačovala väčšou mierou vecnosti, týkajúcej sa prevažne otázky potreby zriaďovania novej inštitúcie a menšou mierou expresívnosti. Napriek tomu sa v hlasovaní o zamietnutí zákona opäť prejavila ľavo-pravá názorová diferenciácia, kedy zriadenie inštitútu jednohlasne nepodporili poslanecké kluby ČSSD a KSČM, naopak jednohlasne ho podporili poslanci US, KDU-ČSL a takmer väčšina poslancov za ODS.⁸⁶ V tesnom hlasovaní o vrátení návrhu výborom k ďalšiemu prerokovaniu sa ale nepodarilo zriadenie inštitútu presadiť.⁸⁷

3.2 Ústav pamäti národa

Na Slovensku zostávala otázka reflexie minulosti až do konca 90. rokov okrajovou záležitosťou, avšak parlamentné voľby v roku 1998 predstavovali dôležitý moment pre budúci vývoj problematiky vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou. Víťazom volieb sa síce opätovne stalo hnutie HZDS, avšak zvíťazilo pomerne tesne voči antimečiarovskej Slovenskej demokratickej koalícii (SDK),⁸⁸ ktorá vytvorila vládnu koalíciu so stranami SDE, SMK a SOP. Ideologicky i početne široká koalícia pozostávala z pravicových i ľavicových strán, otázka vytvárania politiky dejín nebola aj z toho dôvodu považovaná za prioritnú či legitimizujúcu záležitosť, naopak mala kvôli účasti SDE a SOP možný destabilizačný potenciál.⁸⁹ Pre Kresťanskodemokratické hnutie a Demokratickú stranu vedenú Jánom Langošom však antikomunizmus

⁸⁴ Parlament České republiky - Poslanecká sněmovna 1998 – 2002. Sněmovní tisk č. 1118. Návrh zákona o Institutu pro dokumentaci totality. In: *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=1118&CT1=0>

⁸⁵ Parlament České republiky - Poslanecká sněmovna 1998 – 2002. Stenoprotokol zo 47. schôdze, 14.3.2002. In: *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/047schuz/s047096.htm#r2>

⁸⁶ Parlament České republiky - Poslanecká sněmovna 1998 – 2002. Hlasovanie č. 99, 14. 3. 2002. Návrh zákona o Institutu pro dokumentaci totalit. In: *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=28474&l=cz>

⁸⁷ Parlament České republiky - Poslanecká sněmovna 1998 – 2002. Hlasovanie č. 100, 14. 3. 2002. Návrh zákona o Institutu pro dokumentaci totalit. In: *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=28475&l=cz>

⁸⁸ Slovenskú demokratickú koalíciu vytvorilo päť opozičných strán: Demokratická únia (DÚ), Demokratická strana (DS), Kresťanskodemokratické hnutie (KDH), Sociálnodemokratická strana Slovenska (SDSS) a Strana zelených na Slovensku (SZS).

⁸⁹ BEZÁK, Tomáš. (c.d.), s. 426.

predstavoval po roku 1989 jednotiaci bod identity, bolo preto otázkou vhodnej príležitosti, kedy mohlo byť téma znovu nadnesené.

Na Slovensku to bola najmä zanietenosť Jána Langoša, ktorá viedla na konci funkčného obdobia parlamentu k predloženiu návrhu na vydanie *zákona o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 - 1989 a o založení Ústavu pamäte národa*. Zákon pokrýval obdobie dvoch totalít ohraňovaných 18. aprílom 1939 až 15. februárom 1990 a riešil jednak dovtedy zákonom nezakotvenú otázku sprístupnenia a zverejnenia dokumentov vzniknutých činnosťou ŠtB a jej bezpečnostných zložiek a zároveň vytváral inštitúciu zaoberajúcu sa dokumentáciou, vedeckým bádáním, zhromažďovaním, zverejňovaním informácií, ako aj vykonávaním osvetovej činnosti o dobe neslobody, ktorá na rozdiel od Českej republiky, na Slovensku do tej doby v žiadnej podobe neexistovala. Ústav pamäti národa sa ustanovoval ako nezisková organizácia založená štátom, ktorej orgány tvorili šestnásťčlenná správna rada volená Národnou radou SR, prezidentom a vládou a dozorná rada volená parlamentom a prezidentom Najvyššieho kontrolného úradu. Výkon funkcie člena správnej rady predpokladal bezúhonnosť v zmysle nulovej tolerancie členstva v KSČ, KSS, strán Národného frontu, príslušnosti či zamestnaneckého pomeru v ŠtB a jej bezpečnostných zložiek, ľudových milícií a evidencie v postavení spolupracovníka bezpečnostnej zložky.⁹⁰

Úlohy ústavu boli koncipované podobne ako v neúspešných návrhoch na zriadenie inštitúcie pamäte predkladaných v Čechách a zahŕňali hodnotenie doby neslobody; analyzovanie príčin a spôsobov straty slobody; prejavy totalitných režimov a účasť osôb na nich; zhromažďovanie a odborné spracovávanie všetkých druhov informácií a dokumentov vzťahujúcich sa k dobe neslobody; sprístupňovanie prenasledovaným osobám príslušné dokumenty a zverejňovanie informácií o vykonávateľov tohto prenasledovania ako aj o ich činnosti; spoluprácu s prokuratúrou vo veci podávania podnetov na trestné stíhanie zločinov a trestných činov; poskytovanie dokumentácie orgánom verejnej moci; nadväzovanie spolupráce s podobnými inštitúciami domácimi i zahraničnými; vykonávanie osvetovej a publikačnej činnosti o dobe neslobody, o činoch

⁹⁰ Národná rada Slovenskej republiky. Parlamentná tlač 1398. Návrh poslanca Národnej rady Slovenskej republiky Jána LANGOŠA na vydanie zákona o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 - 1989 a o založení Ústavu pamäte národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa). In: *NR SR* [online]. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=2&ID=1398>

a osudoch jednotlivcov a propagovanie myšlienky slobody a obrany demokracie pred totalitnými režimami. Zákon tiež špecifikoval podmienky sprístupňovania a zverejňovania dokumentov v pôsobnosti ústavu, pričom vychádzal z presvedčenia, že „spoločenský záujem na sprístupnení dochovaných materiálov, dokladajúci činnosť konkrétnych osôb pri vytváraní a udržiavaní zločinného a zavrhnutia hodného komunistického režimu je vyšší, než ochrana údajov o služobnej činnosti príslušníkov ŠtB a bezpečnostných zložiek a organizácií založených na ideológii komunistickej strany.“ Od navrhovanej zmeny archívneho zákona, teda odtajnení a sprístupnení materiálov KSČ a ďalších organizácií, si predkladaný návrh sľuboval zamedzenie zneužívania dovtedy tajných a neprístupných materiálov.⁹¹

V prvej parlamentnej rozprave k návrhu zákona, konanej v apríli 2002, možno pozorovať jeho pomerne kladné prijatie zo strany pravicovo i ľavicovo orientovaných poslancov, ktorí na ňom oceňovali jednak to, že sa otvoria archívy ŠtB (časť bola dovtedy nezákonne v držaní SIS) a tiež umožnenie otvorenia diskusie o citlivej otázke národných dejín. Za pozitívny dopad zákona prípadne považovali to, že „urobí jasno“ a dejiny nebudú prezentované len čierno-bielou optikou.⁹² Na rozdiel od podobných rozpráv v českom parlamente, v diskusii absentoval pravo-ľavý ideologický zápas o interpretáciu minulosti a návrh zákona hladko prešiel hlasovaním o jeho prerokovaní v druhom čítaní naprieč spektrom politických strán. V druhom čítaní sa síce objavili výhrady k sprístupňovaniu zväzkov za podmienok, ako ich definoval návrh zákona, avšak návrh postúpil prakticky bez diskusie do tretieho čítania.⁹³ V pomerne krátkom legislatívnom procese bol návrh zákona v treťom čítaní, ktoré tento krát prebehlo bez rozpravy, dňa 10. júla 2002 schválený ako *zákon č. 553/2002 o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 -1989 a o založení Ústavu pamäti národa a o doplnení niektorých zákonov (Zákon o pamäti národa)* počtom hlasov 82 z 93 prítomných poslancov. Jeho prijatie jednoznačne podporili poslanecké

⁹¹ Národná rada Slovenskej republiky. Parlamentná tlač 1398. Návrh poslanca Národnej rady Slovenskej republiky Jána LANGOŠA na vydanie zákona o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 - 1989 ... (c.d.).

⁹² Národná rada Slovenskej republiky 1998-2002. Stenozáznam z 57. schôdze, 9. 4. 2002. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-04-24]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1998nr/stenprot/057schuz/s057063.htm>

⁹³ Národná rada Slovenskej republiky 1998-2002. Stenozáznam zo 61. schôdze, 9. 7. 20002. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-04-24]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1998nr/stenprot/061schuz/s061062.htm>

kluby SDK, KDH a SMK, čiastočne poslanci za SĎĽ, Klub Nezávislý a takmer polovicou hlasov tiež klub HZĎS. Hoci proti prijatiu zákona hlasoval len jeden poslanec, výsledok mohol byť ovplyvnený tiež pomerne vysokou neúčastou na hlasovaní (57 poslancov nebolo prítomných).⁹⁴

Na rozdiel od Českej republiky, kde prerokovávanie dekomunizačných zákonov sprevádzali rozsiahle a emotívne, až ideologické rozpravy a ich prijatie významne záviselo na aktuálnom pravo-ľavom rozložení síl v parlamente, prešiel slovenský návrh zákona o pamäti národa pomerne hladko celým legislatívnym procesom. Táto situácia, ktorá nemohla nastať po voľbách v roku 1998, bola zrazu reálna na konci funkčného obdobia parlamentu. Pre strany SDK a KDH predstavoval antikomunizmus tému, ktorá mohla mať pozitívny ohlas u voličov a zároveň mesiac pred novými parlamentnými voľbami viac neohrozovala stabilitu koalície. Pre ľavicové strany SĎĽ a SOP, ktoré podľa prieskumov verejnej mienky nemali reálnu šancu byť znovu zvolené do parlamentu, mohlo ovplyvnenie formy a tvrdosti zákona predstavovať racionálnu voľbu.⁹⁵ Schválenie zákona na Slovensku však podobne ako v Českej republike nevedlo k ustanoveniu všeobecne kladne prijímanej inštitúcie. Ústav pamäti národa musí od svojho založenia čeliť jednak politickým snahám o jeho ovládnutie či zrušenie a tiež pokusom o politizáciu prostredníctvom voľby predsedu správnej rady, ktorá býva sprevádzaná rôznymi personálnymi výmenami vzbudzujúcimi pochybnosti a námietky.

3.3 Ústav pro studium totalitních režimů

Myšlienka založenia Pamätníka neslobody prevedená do návrhu zákona skupinou senátorov v roku 1999 a následne zamietnutá parlamentom, bola po predošlom nezdare opäť predložená v senátnom návrhu *zákona o Ústave pamäti národa*, iniciovanom v novembri 2005 skupinou senátorov za stranu ODS, s podporou senátora za KĎU-ČĎSĽ a nezávislých. V zhode so znením parlamentného návrhu zákona o Inštitúte pre dokumentáciu totality z roku 2001 vyjadroval mravnú a politickú vôľu skúmať a pripomínať zločinnosť a zavrhnutie hodnosť činnosti organizácií KSČ v rokoch 1948

⁹⁴ Národná rada SR 1994 - 1998. Prehľad hlasovania č. 556, 10. 7. 2002 o návrhu poslancu Národnej rady Slovenskej republiky Jána Langoša na vydanie zákona o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 - 1989 a o založení Ústavu pamäte národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa). Hlasovanie o zákone ako celku. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-05-26]. Dostupné z:

<http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=10759>

⁹⁵ BEZÁK, Tomáš. (c.d.), s. 435.

až 1990 prostredníctvom zriadenia inštitúcie, ktorej úloha by spočívala v nestrannom hodnotení doby neslobody, analyzovaní príčin a spôsobov straty slobody, archivovaní, spracovávaní a sprístupňovaní dokumentov z produkcie bezpečnostných zložiek štátu, vedení informačnej agendy, vykonávaní informačnej a osvetovej činnosti o dobe neslobody aj činoch a osudoch jednotlivcov, dokumentovaní zločinov štátu voči civilnému obyvateľstvu, spolupráci s domácimi i zahraničnými inštitúciami a poskytovaní podpory orgánom verejnej moci.⁹⁶ Pri tvorbe koncepcie ústavu sa senátori inšpirovali obdobnými inštitúciami v okolitých krajinách a predlohu k textu im poskytol slovenský zákon o Ústavu pamäti národa, ktorého predseda správnej rady, Ján Langoš, na tvorbe senátneho návrhu spolupracoval.⁹⁷

Do pôvodného návrhu bolo na základe jeho prerokovaní v jednotlivých senátnych výboroch zapracovaných množstvo zmien tak, aby vo výslednej podobe reagoval na najčastejšie pozmeňovacie návrhy týkajúce sa najmä postavenia ústavu, zloženia orgánov, spresnenia úloh ústavu a zriaďovania samostatného archívu a s tým súvisiaci presun dokumentov. Pri samotnom prerokovávaní návrhu zákona na schôdzi senátu je možné pozorovať širokú zhodu v otázke potreby založenia inštitútu tohto typu, výhrady senátorov súviseli najmä so zmenou v §9 a ním súvisiaci §11, ktorý stanovoval podmienky splnenia požiadavky „bezúhonnosti a spoľahlivosti“ pre výkon vedúcich funkcií. Tu sa znovu objavila diskusia o kolektívnej vine u tých členov Komunistickej strany Československa, ktorí zo strany vystúpili, boli ňou následne perzekvovaní, alebo sa zapojili do disidentského hnutia.⁹⁸ Návrh zákona v znení pozmeňovacích návrhov výborov bol senátom v júni 2006 pomerne jednoznačne prijatý 48 hlasmi z 58 prítomných senátorov, pričom najsilnejšej podpory sa mu dostalo od senátorských klubov ODS, KDU-ČSL a Klubu otvorenej demokracie. Senátori za ČSSD a Združenie nezávislých kandidátov (SNK) buď prijatie zákona podporili, alebo sa hlasovania zdržali.⁹⁹ Do parlamentných rozpráv k zákonu sa podobne ako u predchádzajúcich

⁹⁶ Senát Parlamentu ČR 2004-2006. Návrh senátného návrhu zákona senátora Jiřího Lišky, Josefa Pavlaty, Aleny Palečkové, Václava Jehličky, Martina Mejstříka a dalších senátorů o Ústavu paměti národa a změně některých dalších zákonů. In: *Senát Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/historie?cid=pssenat_historie.pHistorieTisku.list&forEach.action=detail&forEach.value=s1790

⁹⁷ Senát Parlamentu ČR 2004-2006. Stenozáznam z 12. schůze, 21. 6. 2006. In: *Senát Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=5&IS=3451&T=185#st185>

⁹⁸ Tamže.

⁹⁹ Senát Parlamentu ČR 2004-2006. Přehľad hlasovania č. 67, 21. 6. 2006 o Návrhu senátného návrhu zákona senátora Jiřího Lišky, Josefa Pavlaty, Aleny Palečkové, Václava Jehličky, Martina Mejstříka a

návrhov premietal ideologický spor o výklad nedávnych dejín a mieru potreby vyrovnania sa s komunistickou minulosťou. Podpora pravicových strán vychádzala s presvedčenia o nedostatočnosti dovedajšieho procesu vyrovnávania sa s minulosťou kvôli nie veľmi efektívnemu prešetrovaniu zločinov komunizmu, ako aj z presvedčenia o absencii ústavu tohto typu, ktorý by sprostredkoval lepšie poznanie minulosti. Zastánci zákona zároveň poukazovali na zaostávanie Českej republiky za ostatnými krajinami východného bloku, v ktorých už podobné ústavy fungovali. Kritika zákona zo strany ľavice sa opierala o argument finančných nákladov a narušenia práce stávajúcich ústavov presúvaním a následnou dlhodobou nedostupnosťou archiválií, ďalej o kritiku interpretácie minulosti len na základe zväzkov bezpečnostných zložiek i účelové využívanie nesúhlasu so vznikom ústavu odborníkmi z historických a archivárskych kruhov. Poslanci za strany ČSSD a KSČM obvinili pravicu z politickej účelovosti predkladaného zákona a zo snahy o kriminalizovanie ľavicových myšlienok.¹⁰⁰ Jednostranná a pretrvávajúca kritika pravicových iniciatív vytvorenia inštitúcie pamäte prirodzene reflektovala diverzifikáciu záujmu a stratégií politického boja predchádzajúceho obdobia, čo viedlo k snahe prehodnotiť jednoznačné odsúdenie minulosti, predstavujúce prekážku presadzovania ľavicových ideí v spoločnosti. Ľavica sa preto sústreďovala na rehabilitovanie čiastkových aspektov minulosti, vyzdvihovanie tých aspektov fungovania režimu, ktoré odpovedali súčasným záujmom a potrebám voličov strany, ako aj na odvádzanie pozornosti od represívnych prvkov komunistického režimu, ktorých vyzdvihovanie pravica kritizovala ako zjednodušovanie minulosti do schémy obeť (utlačovaná spoločnosť) a komunistický režim (všemocný a plne zodpovedný).¹⁰¹ Vecnosť debát k inštitucionalizovaniu pamäte v týchto podmienkach ustupovala pravo – ľavému ideologickému sporu, ktorého výsledok sa tesne odvodzoval od rozloženia síl v zákonodarných zboroch. V otázke zriadenia inštitúcie nikdy nepanovala širšia názorová zhoda a aj návrh zákona o Ústave pamäti národa prešiel v priebehu viac ako ročného prerokovávaní v senáte a parlamente podstatnými úpravami, vychádzajúcimi z pripomienok vznesených na početných jednaniach parlamentných výborov a odborných diskusných fór. Ani

dalších senátorů o Ústavu paměti národa a změně některých dalších zákonů. In: *Senát Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasy?G=6784&O=5>

¹⁰⁰ Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 2006 -2010. Stenozáznam zo schôdze č. 6, 7. 11. 2006. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit.2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/006schuz/6-5.html#q443>

vypracovanie komplexného pozmeňovacieho návrhu nevedlo následne k všeobecnej akceptácii predkladaného návrhu zákona. Pre sociálnu demokraciu predstavovala nepriechodnú prekážku pre podporu zákona politizácia ústavu prostredníctvom voľby jeho orgánov Senátom Parlamentu Českej republiky, pričom svoj argument o potrebe výskumu súdobých dejín v podmienkach nezávislých inštitúcií podopreli vyhlásením odbornej historickej obce.¹⁰² Návrh sociálnej demokracie na zamietnutie návrhu zákona pomerne tesne neprešiel o tri hlasy¹⁰³ a po neakceptovaní pozmeňujúcich návrhov týkajúcich sa politizácie ústavu, sa klub ČSSD rozhodol konečného hlasovania o zákone nezúčastniť. Podporu z podobných dôvodov nedostal ani od komunistickej strany, v konečnom hlasovaní tak prijatie zákona ako celku jednomyselne presadili poslanecké kluby ODS, KDU-ČSL, s podporou Strany zelených a nezaradených.¹⁰⁴ Schválený zákon však skupina poslancov za ČSSD a KSČM vzápätí neúspešne napadla u Ústavného súdu, kde požadovala buď zrušenie celého zákona, alebo jednotlivých ustanovení. Námietky navrhovateľov sa týkali obáv o poškodenie historického bádania, ktorého výsledky by mohli byť predkladané ako oficiálne, ďalej nadbytočného používania ideologicky zafarbenej terminológie, nezrozumiteľného vymedzenia pôsobnosti ústavu, podmienky spoľahlivosti pre výkon funkcie v orgánoch ústavu, ako aj úpravy postavenia Archívu bezpečnostných zložiek.¹⁰⁵

Zákomom č. 181/2007 Zb. o *Ústave pre štúdium totalitných režimov a o Archíve bezpečnostných zložiek a o zmene niektorých zákonov* tak bol po niekoľkoročnom úsilí schválený inštitút národnej pamäte, ktorý má podobne ako Slovensku svojich priaznivcov i odporcov. Kritika odborných kruhov sa mimo jeho činnosť sústreďuje na samotný koncept ústavu, ktorý podľa historika Michala Kopečka a ďalších, spája pojem národnej pamäti s inštitúciou primárne archivárskeho charakteru, pracujúcu

¹⁰¹ KOZÁK, Jiří. (c.d.), s. 28.

¹⁰² Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 2006 -2010. Stenozáznam zo schôdze č. 14, 2. 5. 2007, vystúpenie poslanca Davida Ratha. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit.2017-04-16]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/014schuz/14-5.html#g550>

¹⁰³ Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 2006 -2010. Prehľad hlasovania č. 165, 2. 5. 2007 o senátnom návrhu zákona o Ústave pamäti národa. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit.2017-04-16]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=45274>

¹⁰⁴ Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 2006 -2010. Prehľad hlasovania č. 210, 2. 5. 2007 o senátnom návrhu zákona o Ústave pamäti národa. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit.2017-04-16]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=45319>

¹⁰⁵ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. března 2008, sp.zn. Pl.ÚS 25/07. In: *NALUS: Vyhledávání rozhodnutí Ústavního soudu České republiky* [online]. [cit. 2017-04-24]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/Results.aspx>

so špecifickými a problematickými prameňmi bezpečnostných zložiek, predstavujúcimi len časť relevantných zdrojov pre poznanie komunistického režimu. Pochybnosti podľa nich takisto vzbudzuje fakt, že ústav je organizačnou zložkou štátu, financovanou zo štátnych zdrojov, čím vzniká riziko možného zneužívania inštitúcie pre politické účely tak, ako to bolo možné pozorovať v kauzách týkajúcich sa slovenského ÚPN a poľského Ústavu pamäti národa (IPN). Kopeček zároveň vyjadruje názor, že zákon vo svojom znení svedčí o návrate dichotomického jazyka diškurzu 90. rokov, jazyka zjednodušujúcich protikladov demokracie a totality a mýtickému obrazu jednotného českého národa a jeho skutočnej „historickej pravdy“.¹⁰⁶ V čom sa tieto kritické hlasy nemýlia je fakt, že ÚSTR ako vedecká inštitúcia pod dohľadom parlamentom je pod veľkým politickým tlakom, ktorý sa v rámci pravico – ľavicového boja o interpretáciu minulosti najviditeľnejšie prejavuje pri odvolávaní a voľbách členov Rady Ústavu i riaditeľa. Kritika vykladania minulosti prevažne na základe dokumentov z proveniencie represívnych zložiek režimu však na strane druhej nereflektuje úlohy ústavu definované v zákone, t. j. skúmať antidemokratickú a zločinnú činnosť orgánov štátu a jeho bezpečnostných zložiek, zločinnú činnosť KSČ a ďalších organizácií založených na jej ideológii; dokumentovať zločiny totalitných režimov; sprístupňovať verejnosti dokumenty vypovedajúce o dobe neslobody, hlavne o činnosti bezpečnostných zložiek a formách prenasledovania, pričom podstatnou časťou náplne jeho práce je tiež činnosť archivačná (digitalizačná a triediaca) a informačná.¹⁰⁷ Voči výčitke kritických hlasov na úzke výskumné zameranie ústavu dostatočne nepokrývajúce dejiny každodennosti, zasa pomerne logicky argumentuje časopis Respekt, ktorý poznamenal, že potreba prednostne odhaliť a popísať represívny aparát režimu pred skúmaním aspektov každodenného života je prirodzená s ohľadom na snahu vyjsť v ústrety obetiam režimu, už len kvôli ich pokročilému veku a s ohľadom na naplnenie potreby dopracovať sa k spravodlivosti.¹⁰⁸ V konečnom dôsledku úzko

¹⁰⁶ KOPEČEK, Michal. In Search of “National Memory”. The Politics of History, Nostalgia and the Historiography of Communism in the Czech Republic and East Central Europe. In: KOPEČEK, Michal (ed.). *Past in the Making. Historical revisionism in Central Europe after 1989*. New edition [online]. Budapest: Central European University Press, 2008. [cit. 2017-04-20]. Dostupné z: <http://books.openedition.org/ceup/1591>

¹⁰⁷ ČESKO. Zákon č. 181 ze dne 8. června 2007 o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů ČR*. 2007, částka 59, s. 2362-2370. Dostupné tiež z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?O=5&T=15>

¹⁰⁸ Jak hlídat hlídače. *Respekt* [online]. 2013, č. 17. [cit. 2017-04-21]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2013/17/jak-hlidat-hlidace>

zameraná bádateľská a archivačná činnosť ústavu nemusí byť nutne interpretovaná ako jeho nedostatok, skôr naopak a to zvlášť v prípade, ak dopyt po dejinách každodennosti vymedzeného obdobia odborne pokryjú ostatné existujúce akademické, výskumné a archivačné inštitúcie. Politické boje o vplyv v ústave však ku všeobecnej škode znižujú jeho kredibilitu v očiach verejnosti i odborných kruhov a predstavujú prekážku nezávislému výskumu obdobia, ktoré je mnohými považované za kontroverznú časť národných dejín.

Záver

Pádom komunistického režimu v roku 1989 započal v Československu demokratizačný proces, o úspešnosti ktorého sa dodnes vedú spory. Časť odbornej verejnosti považuje demokraciu v zmysle politicko – ústavného systému v nástupníckych štátoch Československa za konsolidovanú, druhá časť ale v súvislosti so stavom spoločnosti hovorí o neúspechu transformácie a namiesto o demokracii hovorí o postkomunizme. Tento stav je nepochybne výsledkom procesu, ktorým sa komunistický režim transformoval na úrovni ústavno-právnej a na úrovni mentality spoločnosti. Zatiaľ čo nová politická reprezentácia musela bezprostredne po novembrových udalostiach zaujať postoj voči starému režimu a účinnou formou ho zakotviť, vnímanie obdobia totality širokou verejnosťou nebolo jednoznačne a celoplošne odsúdené ako negatívne. Toto rozdielne viacúrovňové vnímanie minulosti tak významne ovplyvnilo potrebu a podobu vyrovnania sa s (komunistickou) minulosťou. Zatiaľ čo federálna legislatíva položila základy procesu utvárania politiky dejín pre Českú i Slovenskú republiku, obdobie nasledujúce po rozpade spoločného štátu ukázalo, že charakter transformačného procesu tak, ako sa domnieval Samuel Huntington, nemôže byť jediným určujúcim faktorom pre výber foriem tranzitívnej spravodlivosti. Naopak, rozdielny vývoj v sledovaných štátoch potvrdil, že okrem faktoru minulosti tu významnú úlohu zohrávajú prítomné určujúce činitele, napríklad aktuálne rozloženie politických síl, účasť predstaviteľov bývalého režimu na verejnom a politickom živote, ako i výber legitimizujúcich prostriedkov nového režimu.

Základnou výskumnou otázkou, stanovenou v úvode bakalárskej práce bolo zistenie, či vnímanie obdobia totality bolo v Čechách a na Slovensku rozdielne a ako sa prípadné rozdiely prejavili na potrebe sa s minulosťou vyrovnat'. Použitím metódy synchronnej komparatívnej analýzy boli porovnávané formy i prostriedky dekomunizácie v oboch štátoch, pričom sa ukázalo, že hoci existovali rozdiely vo vnímaní obdobia totality v Čechách a na Slovensku, ich vplyv bol nepriamy a prejavil sa prostredníctvom odlišnej miery tolerancie voči účasti bývalých exponentov režimu na politickom živote. To ale v konečnom dôsledku malo vplyv aj na politickú podporu dekomunizácie. Z analýzy stenografických záznamov vyplynulo, že rozdielna miera potreby sa s minulosťou vyrovnat' závisela tiež od ďalších faktorov, významne od preferencií a ideových postojov politických subjektov zúčastňujúcich sa na moci. S ohľadom na

rozloženie politických síl a ich motivácie zašla preto dekomunizácia v prvom desaťročí samostatného štátu ďalej v Čechách než na Slovensku a zaujímala radikálnejšie formy. Nebola však výsledkom celospoločenskej zhody, ale pravo-ľavého politického boja, ktorý sa prejavoval v ideologických a expresívnych debatách na pôde parlamentu ku každému dekomunizačnému návrhu zákona a následnému napadaniu schválených zákonov u Ústavného súdu. Výsledná úspešnosť vyrovnávania sa s minulosťou prostredníctvom prijímania právnych noriem a prostredníctvom pokusov o inštitucionalizovanie politiky dejín a pamäti tak reflektuje pravo-ľavé zloženie českého parlamentu v jednotlivých vládnych obdobiach a je vo svojej podstate nestála, ako je vidieť napríklad na prípade založenia Ústavu pro studium totalitních režimů. Inštitúcia, ktorej založenie sa podarilo presadiť pravicovej vláde až po mnohých neúspešných pokusoch, nemá dodnes jednotnú podporu politických a odborných kruhov, je terčom pokusov o politizáciu či zrušenie a týmito zásahmi je jej činnosť do istej miery paralyzovaná a jej vierohodnosť podkopávaná. Hypotéza vyslovená v úvode práce sa tak v prípade Českej republiky potvrdila. Do určitej miery sa potvrdila tiež v prípade Slovenska, kde potreba dekomunizácie síce nebola v porovnaní s Českou republikou prioritnou záležitosťou, ale táto skutočnosť tiež vyplývala z rozloženia politických síl. Neodvíjala sa však od pravo-ľavého legitimizujúceho zápasu do takej miery ako v prípade Česka, bola skôr dôsledkom ideovo – programovej orientácie najsilnejšej politickej strany HZDS, ktorá sa koncentrovala na presadzovanie slovenskej cesty transformácie a emancipačný proces, než na potrebu právneho zakotvovania vzťahu k minulosti. Značná prítomnosť bývalých komunistických elít v parlamente a vo vláde takisto ovplyvňovala dekomunizačnú agendu, avšak na prelome 20. a 21. storočia pri novom rozložení politických síl nepredstavovala ľavica jasnú prekážku pre inštitucionalizovanie politiky pamäti, ako tomu bolo v Českej republike.

Slovenský poslanec Ján Langoš, iniciátor založenia Ústavu pamäti národa a vedúca osobnosť dekomunizačného procesu na Slovensku, ponúkol poslancom svoj návrh o založení ústavu so slovami, že zákon o otvorení archívov ŠtB a o pamäti národa zavŕši vyrovnávanie sa s nacistickou a komunistickou minulosťou národných dejín. Domnievam sa, že tieto slová a cieľ nevystihli reálne možnosti akéhokoľvek zákona, pretože proces vyrovnávania sa s (komunistickou) minulosťou nemôže byť nikdy ukončený, môže byť len modifikovaný postoj spoločnosti k minulosti. Ako však ukazuje aktuálny spoločenský a politický vývoj a narastajúca miera tolerance voči

ideológií komunizmu, potreba vymedzenia vzťahu k totalitným režimom i potreba nezaujatého poznávania vlastnej minulosti prostredníctvom inštitúcií je naďalej aktuálna. Je preto vo všeobecnom záujme, aby ústavy pamäti národa neboli terčom pokusov o ich politizáciu, ale aby mali vytvorené podmienky pre plnenie úloh, za účelom ktorých boli ustanovené.

Summary

The democratization process in Czechoslovakia began in 1989 due to the collapse of communist regime but the success of the process is still a cause of disputes. The new political representation had to deal with the issue of coming to terms with communist past immediately after November events; however there was a lot of controversy associated with the process. Even though the federal legislation had laid the foundations for the policy-making in Czechoslovakia and its successor states, coming to terms with communist past developed very differently in the Czech Republic and Slovakia, as the bachelor thesis's analysis of the problem has shown.

The aim of the bachelor thesis was to draw a comparison of the dealing with the past process mentioned above, being concerned with the politics of history and politics of memory making in the Czech and Slovak Republics. The main focus had to be put on a set of particular policy measures adopted by authorities in both states, namely the rhetorical dimension, judicial dimension and the issue of lustration. The attitude to establishing memory institutes had also had to be a part of comparison. The thesis's hypothesis suggested that the Czech and Slovak policy of history making had been influenced by distribution of political power in states' legislative bodies, as well as the level of democracy consolidation, therefore its form could be very different in studied countries.

Using a method of synchronous comparative analysis, the bachelor thesis was able to prove its hypothesis only partially. Although it was shown that the communist past was perceived differently in Slovakia and the Czech Republic, its impact on political support for decommunization was indirect, though a different level of tolerance to the former communists' participation in power. In the Czech case, coming to terms with the communist past was driven by the political Right that struggled for decommunisation against the Left. The side – effect of enforcing such laws by the right parties has been recurrent challenging the new acts in law court. The Institute for the Study of Totalitarian Regime was therefore only established after long-lasting parliamentary disputes and has been a subject of many controversies. It was the ideological and programmatic leading party's policy that the decommunisation wasn't a matter of priority in Slovakia after 1993, rather than the political struggle of the Left and Right. In the upshot the analysis has shown that Slovakia and the Czech Republic have adopted

similar transitional justice, however to a very different extent. Slovakia has never really launched the lustration law and passed the Act on Illegality of the Communist System with a considerable delay, while the Czech parliament adopted much more radical program of decommunisation.

Použitá literatura

a) Literatura

ASH, Timothy Garton. Trials, purges and history lessons: treating a difficult past in post-communist Europe. In: MÜLLER, Jan-Werner. *Memory and power in post-war Europe. Studies in the Presence of the Past*. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press, 2002, 288 strán. ISBN 0-521-80610-0

BUREŠ, J., CHARVÁT, J., JUST, P. a ŠTEFEK, M. Česká demokracie po roce 1989. Institucionální základy českého politického systému. Praha: Grada, 2012, 526 strán. ISBN 978-80-247-4283-0

DAVID, Roman. Transitional Justice Effects in the Czech Republic. In: STAN, Lavinia a Nadya NEDELSKY (eds.). *Post – Communist Transitional Justice. Lesson from Twenty-Five Years of Experience*. New York: Cambridge University Press, 2015, 358 strán. ISBN 978-1-107-06556-7

GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL, P., SUK, J. a T. ZAHRADNÍČEK. Rozdělení minulostí. Vytváření politických identit v České republice po roce 1989. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011, 415 strán. ISBN 978-80-87490-03-7

HROCH, Miroslav. Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve i nyní. In: ŠUBRT, Jiří (ed.) *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, ARC- Vysoká škola politických a společenských věd, 2010, 136 strán. ISBN 978-80-86879-25-3

HROCH, Miroslav. Paměť a historické vědomí očima historika. In: MASŁOWSKI, N., ŠUBRT, J. a kol. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014, 319 strán. ISBN 978-80-246-2689-5

KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, 347 strán. ISBN 80-7325-076-4

KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany na Slovensku 1989 – 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, 627 strán. ISBN 978-80-7325-113-0

KOPEČEK, Michal. In Search of “National Memory”. The Politics of History, Nostalgia and the Historiography of Communism in the Czech Republic and East Central Europe. In: KOPEČEK, Michal (ed.). *Past in the Making. Historical revisionism in Central Europe after 1989*. New edition [online]. Budapest: Central European University Press, 2008. [cit.2017-04-20]. Dostupné z: <http://books.openedition.org/ceup/1591> ISBN: 9786155211423

KOZÁK, Jiří. *Právo na pomezí diktatury a demokracie. Právní vyrovnání se s totalitní minulostí v České republice po roce 1989*. Praha: Auditorium, 2014, 167 strán. ISBN 978-80-87284-50-6

- KUNŠTÁT, Daniel. Za rudou oponou. Komunisté a jejich voliči po roce 1989. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2013, 324 strán. ISBN 978-80-7419-143-5
- MARK, J., BLAIVE, M., HUDEK, A., SAUNDERS, A. a S. TYSZKA. 1989 After 1989: Remembering the end of Communism in East – Central Europe. In: KOPEČEK, Michal a Piotr WCÍSLIK (eds.). *Thinking through Transition: liberal democracy, authoritarian past, and intellectual history in East Central Europe After 1989*. Budapest: Central European University Press, 2015, 599 strán. ISBN 978-9633860854
- KRIVÝ, Vladimír. Štátoprávne postoje a predstavy verejnosti na Slovensku v roku 1992. In: LONDÁK, M., MICHÁLEK, S. a kol. *20 rokov samostatnej Slovenskej republiky: jedinečnosť a diskontinuita historického vývoja*. Bratislava: Veda, 2013, 679 strán. ISBN 978-80-224-1313-8
- MASLOWSKI, Nicolas. Politika paměti jako nástroj manipulace a morálky. In: MASLOWSKI, N., ŠUBRT, J. a kol. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014, 319 strán. ISBN 978-80-246-2689-5
- MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus. Paměť a politická identita*. Praha: Argo, 2009, 273 strán. ISBN 78-80-257-0151-5
- PRIBÁŇ, Jiří. Právo, kolektivní identita a vyrovnávání se s minulostí: středoevropské zkušenosti s postkomunismem. In: GJURIČOVÁ, Adéla a Michal KOPEČEK (eds.). *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2008, 320 strán. ISBN 978-80-7185-876-8
- SUK, Jiří. Politické hry s „nedokončenou revolucí“. Účtování s komunismem v čase Občanského fóra a po jeho rozpadu. In: GJURIČOVÁ, A., KOPEČEK, M., ROUBAL P., SUK, J. a T. ZAHRADNÍČEK (eds.). *Rozdělení minulostí. Vytváření politických identit v České republice po roce 1989*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011, 415 strán. ISBN 978-80-87490-03-7
- ŠUBRT, Jiří a Štěpánka Pfeiferová. Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí. In: ŠUBRT, Jiří (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, ARC- Vysoká škola politických a společenských věd, 2010, 136 strán. ISBN 978-80-86879-25-3
- VODIČKA, Karel. Politický systém ČR a SR: rizika a průběh konsolidačního procesu v komparativním pohledu. In: MESEŽNIKOV, Grigorij a Oľga GYÁRFÁŠOVÁ (eds.). *Slovensko: desať rokov samostatnosti a rok reforiem*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004, 165 strán. ISBN 80-88935-59-8
- ŽÁČEK, Pavel. *Boje o minulost. Deset let vyrovnávání se s komunistickou minulostí – pokus o předběžnou bilanci*. Brno: Barristel&Principal, 2000, 132 strán. ISBN 80-85947-48-X

b) Pramene

ČESKO. Návrh č. 74 Návrh poslanců Vojtěcha Filipa a Zuzky Rujbrové na vydání zákona, kterým se ruší zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další

předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění zákona č. 254/1995 Sb. a nálezu Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 26. listopadu 1992, vyhlášeného dne 15. prosince 1992 v částce 116/1992 Sb. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=3&t=74>

ČESKO. Stanovisko vlády k návrhu zákona, kterým se ruší zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění zákona č. 254/1995 Sb. a nálezu Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 26. listopadu 1992, vyhlášeného dne 15. prosince 1992 v částce 116/1992 Sb. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné tiež z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=3&t=74>

ČESKO. Zákon č. 198 ze dne 9. července 1993 o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 51, s. 1010-1011. Dostupné tiež z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1993&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4>

ČESKO. Zákon č. 422 ze dne 25. října 2000, kterým se mění zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů. In: *Portál veřejné zprávy* [online]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné tiež z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=49889&nr=422~2F2000&rpp=15#local-content>

ČESKO. Zákon č. 181 ze dne 8. června 2007 o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů ČR*. 2007, částka 59, s. 2362-2370. Dostupné tiež z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?O=5&T=15>

ČSFR. Zákon č. 119 ze dne 23. dubna o soudní rehabilitaci. In: *Sbírka zákonů české a Slovenské Federativní republiky, České republiky a Slovenské republiky*. 1990, částka 25, s. 518 – 524. Dostupné tiež z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1990&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=8>

ČSFR. Zákon č. 451 ze dne 4. října, kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní republiky, České republiky a Slovenské republiky. In: *Sbírka ČSFR, České republiky a Slovenské republiky*. 1991, částka 86, s. 2106-2110. Dostupné tiež z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1991&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=3>

ČSFR. Zákon č. 480 ze dne 13. listopadu 1991 o době nesvobody. In: *Sbírka zákonů české a Slovenské Federativní republiky, České republiky a Slovenské republiky*. 1991, částka 93, s. 2298. Dostupné tiež z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1991&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=2>

Európsky parlament. Uznesenie Európskeho parlamentu z 2. apríla 2009 o svedomí Európy a totalitarizme. In: *European Parliament* [online]. [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0213+0+DOC+XML+V0//EN>

Federálne zhromaždenie 1990-1992. Parlamentná tlač. Návrh Usnesení Federálního shromáždění ČSFR k hodnocení období 1948 – 1989, č.525. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=85573>

Federálne zhromaždenie 1990-1992. Parlamentná tlač. Návrh Usnesení Federálního shromáždění ČSFR k hodnocení období 1948 – 1989, č. 535. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=85583>

Federálne zhromaždenie ČSFR 1990-1992. Stenoprotokol zo spoločnej schôdze SL a SN č. 15, 23. 5. 1991. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/015schuz/s015077.htm>

Federálne zhromaždenie ČSFR 1990-1992. Stenoprotokol zo schôdze č.6, 2.10.1990. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2015-08-30]. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Default?legId=11&termNr=1990>

Federálne zhromaždenie ČSFR 1990-1992. Stenoprotokol zo schôdze č.7, 25.10.1990. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2015-08-26]. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Default?legId=11&termNr=1990>
<http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Default?legId=11&termNr=1990>

Nález Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky (pléna) ze dne 26. listopadu 1992 sp. zn. Pl. ÚS 1/92. In: *ÚSTR* [online]. [cit. 2017-02-11]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/normy/nalez-us-pl-1-1992.pdf>

Nález Ústavního soudu České republiky dne 21. prosince 1993 o návrhu skupiny 41 poslanců Parlamentu České republiky na zrušení zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. In: *Portál veřejné zprávy* [online]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonStruct.jsp?page=0&idBiblio=41537&recShow=0&nr=14~2F1994&rpp=100#parCnt>

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 5. prosince 2001, ve věci návrhu skupiny 44 poslanců na zrušení zákona č. 451/1991 Sb., zákona ČNR č. 279/1992 Sb., zákona č. 422/2000 Sb. a zákona č. 424/2000 Sb. In: *NALUS: Vyhledávání rozhodnutí Ústavního soudu České republiky* [online]. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=40764&pos=12&cnt=12&typ=result>

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. března 2008, sp.zn. Pl.ÚS 25/07. In: *NALUS: Vyhledávání rozhodnutí Ústavního soudu České republiky* [online]. [cit. 2017-04-24]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/Results.aspx>

Národná rada SR 1994 - 1998. Parlamentná tlač. Návrh skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky zo septembra 1995, na vydanie zákona NR SR o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-04-03]. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=96164>

Národná rada SR 1994 - 1998. Prehľad hlasovania č. 40 zo dňa 27. 3. 1996 o zákone NR SR z 2. 2. 1996 o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému, vrátený prezidentom SR na opätovné prerokovanie v NR SR v znení schválených pripomienok (tlač 339). Hlasovanie o zákone ako celku. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-04-05]. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=96241>

Národná rada SR 1994 - 1998. Stenozáznam z 13. schôdze NR SR, 2. 2. 1996. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=65830>

Národná rada Slovenskej republiky 1998-2002. Stenozáznam z 57. schôdze, 9. 4. 2002. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-04-24]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1998nr/stenprot/057schuz/s057063.htm>

Národná rada Slovenskej republiky 1998-2002. Stenozáznam zo 61. schôdze, 9. 7. 2002. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-04-24]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1998nr/stenprot/061schuz/s061062.htm>

Národná rada SR. Parlamentná tlač 1398. Návrh poslanca Národnej rady Slovenskej republiky Jána LANGOŠA na vydanie zákona o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 - 1989 a o založení Ústavu pamäte národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa). In: *NR SR* [online]. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=2&ID=1398>

Národná rada SR 1994 - 1998. Prehľad hlasovania č. 556 zo dňa 10. 7. 2002 o návrhu poslanca Národnej rady Slovenskej republiky Jána Langoša na vydanie zákona o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 - 1989 a o založení Ústavu pamäte národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa). Hlasovanie o zákone ako celku. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-05-26]. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=10759>

Parlament ČR - Poslanecká sněmovna 1998 – 2002. Hlasovanie č. 58. Návrh na zamietnutie zákona o Památníku doby neslobody In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-04-03]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=17881>

Parlament ČR - Poslanecká sněmovna 1998 – 2002. Sněmovní tisk č. 450/1. Stanovisko vlády k návrhu zákona o Památníku doby neslobody 1939 – 1989. In: *Spoločná česko-*

slovenská digitálna parlamentná knižnica [online]. [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=3&ct=450&ct1=1>

Parlament ČR – Poslanecká snemovna 1992 – 1996. Sněmovní tisk č. 1864. Návrh zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích ČSFR, ČR a SR. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t186400.htm>

Parlament ČR – Poslanecká snemovna 1992 -1996. Stenozáznam zo schôdze č.6, 23.2.1993, prejav prezidenta republiky. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit.2017-03-10]. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=203899>

Parlament ČR – Poslanecká snemovna 1992 -1996. Stenozáznam zo schôdze Poslaneckej snemovne, 9. 7. 1993. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit.2017-03-12]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1993ps/stenprot/011schuz/s011022.htm>

Parlament ČR – Poslanecká snemovna 1993 – 1996. Sněmovní tisky, č. 1212M. Odpověď na interpelaci poslance Jozefa Wagnera na předsedu vlády Václava Klause, ministra spravedlnosti Jiřího Nováka a ministra vnitra Jana Rumla ve věci institucí, které se zabývají dokumentací porušování zákonů a lidských práv. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t1212m00.htm>

Parlament ČR – Poslanecká snemovna 1993 – 1996. Sněmovní tisky, č. 1212. Interpelace Jozefa Wagnera na předsedu vlády Václava Klause, ministra spravedlnosti Jiřího Nováka a ministra vnitra Jana Rumla ve věci institucí, které se zabývají dokumentací porušování zákona a lidských práv. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?str=61&O=1&PT=D&N=1&F=H&ZA=0&RA=20>

Parlament České republiky - Poslanecká snemovna 1998 – 2002. Hlasovanie č. 99 zo 14. 3. 2002. Návrh zákona o Institutu pro dokumentaci totalit. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=28474&l=cz>

Parlament České republiky - Poslanecká snemovna 1998 – 2002. Hlasovanie č. 100 zo 14. 3. 2002. Návrh zákona o Institutu pro dokumentaci totalit. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=28475&l=cz>

Parlament České republiky - Poslanecká snemovna 1998 – 2002. Sněmovní tisk č. 1118. Návrh zákona o Institutu pro dokumentaci totality. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=1118&CT1=0>

Parlament České republiky - Poslanecká snemovna 1998 – 2002. Stenoprotokol zo 47. schôdze, 14.3.2002. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica*

[online]. [cit. 2017-04-08]. Dostupné z:
<http://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/047schuz/s047096.htm#r2>

Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 2006 -2010. Stenozáznam zo schôdze č. 6, 7. 11. 2006. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit.2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/006schuz/6-5.html#q443>

Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 2006 -2010. Stenozáznam zo schôdze č. 14, 2. 5. 2007, vystúpenie poslanca Davida Ratha. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit.2017-04-16]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/014schuz/14-5.html#q550>

Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 2006 -2010. Prehľad hlasovania č. 165, 2. 5. 2007 o senátnom návrhu zákona o Ústave pamäti národa. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit.2017-04-16]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=45274>

Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 2006 -2010. Prehľad hlasovania č. 210 zo dňa 2. 5. 2007 o senátnom návrhu zákona o Ústave pamäti národa. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit.2017-04-16]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=45319>

Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 2013 – súčasnosť. Hlasování ze dne 11. 2. 2014, o N.z., kterým se zrušují zákony o předpokladech na výkon funkcí. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=58640>

Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 2013 – súčasnosť. Návrh poslanců Zuzky Bebarové-Rujbrové, Vojtěcha Filipa, Stanislava Grospiče, Miloslavy Vostré a Pavla Kováčika na vydání zákona, kterým se zrušují zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské federativní republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 279/1992 Sb., o některých dalších předpokladech pro výkon některých funkcí obsazovaných ustanovením nebo jmenováním příslušníků Policie České republiky a příslušníků Sboru nápravné výchovy České republiky, ve znění pozdějších předpisů. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/006schuz/index.htm>

Rozhodnutie - inštrukcia Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky 6/2006 z 31. 3. 2006 č. 4932/2006-3. (Zdroj: Uznesenie Najvyššieho súdu SR. In: *Najvyšší súd SR* [online]. [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: http://www.supcourt.gov.sk/data/att/40149_subor.pdf

Senát Parlamentu ČR 1998 - 2000. Hlasování o senátním návrhu zákona senátora Michaela Žantovského a dalších senátorů o Památníku doby nesvobody 1939 – 1989. In: *Senát Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasy?G=465&O=2>

Senát Parlamentu ČR 1998 - 2000. Návrh senátního návrhu zákona senátora Michaela Žantovského a dalších senátorů z dne 31. 8. 1999 o Památníku doby nesvobody 1939 – 1989. In: *Senát Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/historie?action=detail&value=488>

Senát Parlamentu ČR 2004-2006. Návrh senátního návrhu zákona senátora Jiřího Lišky, Josefa Pavlaty, Aleny Palečkové, Václava Jehličky, Martina Mejstříka a dalších senátorů o Ústavu paměti národa a změně některých dalších zákonů. In: *Senát Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/historie?cid=pssenat_historie.pHistorieTisku.list&forEach.action=detail&forEach.value=s1790

Senát Parlamentu ČR 2004-2006. Přehľad hlasovania č. 67 z dne 21. 6. 2006 o Návrhu senátního návrhu zákona senátora Jiřího Lišky, Josefa Pavlaty, Aleny Palečkové, Václava Jehličky, Martina Mejstříka a dalších senátorů o Ústavu paměti národa a změně některých dalších zákonů. In: *Senát Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasy?G=6784&O=5>

Senát Parlamentu ČR 2004-2006. Stenozáznam z 12. schůze, 21. 6. 2006. In: *Senát Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=5&IS=3451&T=185#st185>

SLOVENSKO. Zákon č. 125 z dne 27. marca 1996 o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 1996, čiastka 46, s. 966. Dostupné tiež z: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1996-125>

Ústav pamäti národa. *Výročná správa o činnosti za rok 2003*. Bratislava: ÚPN, máj 2004, 30 strán. Dostupné tiež z: <http://www.upn.gov.sk/data/upn-vyrocná-správa-2003.pdf>

c) Publikované dokumenty

PROCHÁZKA, Kamil (tlačový predstaviteľ KC VPN). Vyhlásenie VPN k lustrácii z dne 28. apríla 1990. In: ANTALOVÁ, Ingrid. *Verejnosc' proti násiliu 1989 – 1991: svedectvá a dokumenty*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1998, 355 strán. ISBN 80-967588-2-9

d) Periodiká

BEZÁK, Tomáš. Posttranzitná spravodlivosť v regióne stredovýchodnej Európy. Analýza lustrácií a ústavov pamäti národa. *Sociológia*. 2011, č. 4, s. 420 - 446. SK ISSN 0049 - 1225

JAŠEK, Peter. Pád komunistického režimu na Slovensku (1989-1990). *Securitas Imperii*, 2015, č. 1, s. 167.

RUPNIK, Jacques. Politika vyrovnávání se s komunistickou minulostí. Česká zkušenost. *Soudobé dějiny*. 2002, č. 1, s. 17. ISBN 1210-7050

e) Elektronické zdroje

Čarnogurský vytvára na svojom ministerstve oddelenie na dokumentáciu zločinov komunizmu. *SME* [online]. 1999-11-17 [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: <https://www.sme.sk/c/2207699/carnogursky-vytvara-na-svojom-ministerstve-oddelenie-na-dokumentaciju-zlocinov-komunizmu.html#ixzz4ffwkMPSt>

Iniciatíva KDĽ na dokumentáciu zločinov komunizmu naráža v koalícii na odpor ľavice. *SME* [online]. 1999 - 08-20 [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: <https://www.sme.sk/c/2199107/iniciativa-kdh-na-dokumentaciju-zlocinov-komunizmu-naraza-v-koalicii-na-odpor-lavice.html>

KOPEČEK, Michal. From the Politics of History to Memory as Political Language. In: *Cultures of History forum* [online]. [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <http://www.cultures-of-history.uni-jena.de/about/>

Jak hlídat hlídače. *Respekt* [online]. 2013, č. 17. [cit. 2017-04-21]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2013/17/jak-hlidat-hlidace>

STAN, Lavinia. The Politics of Memory in Post-Communist Europe: A Comparative Analysis. In: *Academia* [online]. [cit. 2017-02-16]. Dostupné z: http://www.academia.edu/1657589/The_Politics_of_Memory_in_Post-Communist_Europe_A_Comparative_Analysis

ŽITNÝ, J. Milan. Budeme na Slovensku lustrovať? *Respekt* [online]. 1991, č. 5. [cit. 2017-03-02]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/1991/5/budeme-na-slovensku-lustrovat?issueId=64>

Zoznam príloh

- Príloha č. 1: Prehľad citovaných dekomunizačných zákonov v ČR a SR (tabuľka)
- Príloha č. 2: Prehľad inštitúcií viažucich sa k dekomunizácii v ČR a SR (tabuľka)
- Príloha č. 3: Prehľad hlasovania Snemovne národov ČR a SR Federálneho zhromaždenia zo dňa 13. 11. 1991 o *zákone o dobe neslobody* (tabuľka)
- Príloha č. 4: Prehľad hlasovania Federálneho zhromaždenia zo dňa 13. 11. 1991 o *zákone o dobe neslobody podľa politických strán* (tabuľka)
- Príloha č. 5: Prehľad hlasovania Snemovne národov ČR a SR Federálneho zhromaždenia zo dňa 4. 10. 1991 o *zákone o lustráciách* (tabuľka)
- Príloha č. 6: Prehľad hlasovania Federálneho zhromaždenia zo dňa 4. 10. 1991 o *zákone o lustráciách podľa politických strán* (tabuľka)
- Príloha č. 7: Prehľad hlasovania Poslaneckej snemovne Parlamentu ČR zo dňa 9. júla 1993 o *zákone č. 198 o protiprávnosti komunistického režimu* (tabuľka)
- Príloha č. 8: Prehľad hlasovania Parlamentu SR zo dňa 27. 3. 1996 o *zákone č. 125 o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému* (tabuľka)
- Príloha č. 9: Prehľad hlasovania Poslaneckej snemovne Parlamentu ČR zo 2. 5. 2007 o *zákone č. 181 o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů* (tabuľka)
- Príloha č. 10: Prehľad hlasovania Parlamentu SR zo dňa 10. 7. 2002 o *zákone o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 - 1989 a o založení Ústavu pamäte národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa)* (tabuľka)

Prílohy

Príloha č. 1: Prehľad citovaných dekomunizačných zákonov v ČR a SR (tabuľka)

ČSFR		
	<ul style="list-style-type: none"> • zákon č. 119 zo dňa 23. apríla 1990 <i>o súdnej rehabilitácii</i> • zákon č. 403 zo dňa 2. októbra 1990 <i>o zmiernení následkov niektorých majetkových krívd</i> 	
	<ul style="list-style-type: none"> • zákon č. 451 zo dňa 4. októbra 1991 „<i>lustračný zákon</i>“ • zákon č. 480 zo dňa 13. novembra 1991 <i>o době nesvobody</i> 	
	ČR	SR
1993	zákon č. 198 <i>o protiprávnosti komunistického režimu</i>	
1995	zákon č. 254 ktorým sa <i>mení lustračný zákon</i> (predlžuje sa platnosť)	
1996		zákon č. 125 <i>o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému</i>
2000	zákon č. 422 ktorým sa <i>mení lustračný zákon</i> (predlžuje sa platnosť)	
2002		zákon č. 553 <i>o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 - 1989 a o založení Ústavu pamäti národa a o doplnení niektorých zákonov (Zákon o pamäti národa)</i>
2007	zákon č. 181 <i>o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů</i>	

Príloha č. 2: Prehľad inštitúcií viažucich sa k dekomunizácii v ČR a SR (tabuľka)

ČSFR		
	1991 Útvar Federálneho ministerstva vnútra pre dokumentáciu a vyšetrovanie ŠtB	
	ČR	SR
11/1992-1995	Úrad pre dokumentáciu a vyšetrovanie činnosti ŠtB (Polícia ČR)	
	+	
1993	Koordináčné centrum pre dokumentáciu a vyšetrovanie násilia proti českému národu (Generálna prokuratúra ČR)	
	+	
1994-1995	Stredisko pre dokumentáciu protiprávnosti komunistického režimu (Ministerstvo spravodlivosti ČR)	
1995	Úradu dokumentácie a vyšetrovania zločinov komunizmu (Polícia ČR)	
1999 - 2006		Oddelenie pre dokumentáciu zločinov komunizmu (Ministerstvo spravodlivosti SR)

Príloha č. 3: Prehľad hlasovania Snemovne národov ČR a SR Federálneho zhromaždenia zo dňa 13. 11. 1991 o zákone o dobe neslobody (tabuľka)

	potreba	celkom	[A] za	[N] proti	[Z] zdržal sa	[I] ignoroval
Snemovňa národov ČR	0	53	39	3	5	6
Snemovňa národov SR	0	51	38	3	3	7
SN celkom	53	104	77	6	8	13
Snemovňa ľudu	48	94	73	15	0	6

Zdroj: Federálne zhromaždenie ČSFR 1990-1992. Hlasovanie o zákone o dobe neslobody – tlač 517, schôdza č.18, 13. 11. 1991. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2017-05-12]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=21950>

Príloha č. 4: Prehľad hlasovania Federálneho zhromaždenia zo dňa 13. 11. 1991 o zákone o dobe neslobody podľa politických strán (tabuľka)

		Snemovňa národov ČR	Snemovňa národov SR
HSD – II MKDH-CO	[A] za		1
	[N] proti [x] neprítomný	3	4
HSD-SMS HZDS	[A] za	1	4
	[N] proti	1	
	[x] nepr.	2	5
SDO KDH	[A] za	2	12
	[N] proti	1	
	[x] nepr.		1
	[Z] zdržal sa	1	
KSČM MNI	[A] za		1
	[N] proti		
	[x] nepr.	3	
	[I] ignor.	6	
KDU SNS	[Z] zdržal sa	3	
	[A] za	4	3
	[N] proti		
	[x] nepr.		5
KDS-LDS SDA	[A] za	1	
	[N] proti	1	3
	[x] nepr.	1	2
	[I] ignor.		5
NOF VPN	[A] za	3	
	[N] proti		
	[x] nepr.		2
Nezaradení Nezaradení	[A] za		2
	[N] proti		
	[x] nepr. [I] ignor.	2	1
ODA	[A] za	2	
	[N] proti		
	[x] nepr.	4	
ODS	[A] za	12	
	[N] proti		
	[x] nepr.	5	
	[I] ignor.		
OF	[A] za	1	
	[N] proti		
	[x] nepr.		
OH	[A] za	14	
	[N] proti		
	[x] nepr.	2	

Zdroj: Federálne zhromaždenie ČSFR 1990-1992. Hlasovanie o zákone o dobe neslobody – tlač 517, schôdza č.18, 13. 11. 1991. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2017-05-12]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=21950>

Príloha č. 5: Prehľad hlasovania Snemovne národov ČR a SR Federálneho zhromaždenia zo dňa 4. 10. 1991 o zákone o lustráciách (tabuľka)

	potreba	celkom	[A] za	[N] proti	[Z] zdržal sa	[I] ignorovali
Snemovňa národov ČR	38	64	43	2	9	10
Snemovňa národov SR	38	54	40	7	4	3
SN celkom	59	118	83	9	13	13
Snemovňa ľudu	57	112	65	13	18	16

Zdroj: Federálne zhromaždenie ČSFR 1990-1992. Hlasovanie o zákone o lustráciách, schôdza č. 17, 4. 10.1991. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2017-05-12]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=21709>

Príloha č. 6: Prehľad hlasovania Federálneho zhromaždenia zo dňa 4. 10. 1991 o zákone o lustráciách podľa politických strán (tabuľka)

		Snemovňa národov ČR	Snemovňa národov SR
HSD – II MKDH-CO	[A] za		4
	[N] proti [x] neprít.	3	1
HSD-SMS HZDS	[A] za	4	
	[N] proti [x] nepr.		4
	[I] ignor.		1
	[Z] zdržal sa		4
SDO KDH	[A] za		13
	[N] proti	2	
	[x] nepr.	1	1
	[Z] zdržal sa	1	
MNI	[A] za		
	[N] proti [x] nepr.		1
SNS	[A] za		
	[N] proti		
	[x] nepr.		5
	[Z] zdržal sa		3
KSČS	[I] ignor.		1
	[A] za		
	[N] proti [x] nepr.		1
NOF VPN	[A] za	3	20
	[N] proti		
	[x] nepr.		2
Nezaradení Nezaradení	[A] za	1	2
	[N] proti		
	[x] nepr.	1	1
	[I] ignor.	1	
ODA	[A] za	6	
	[N] proti		
	[x] nepr.		
ODS	[A] za	17	
	[N] proti		
OF	[A] za		
	[N] proti		
	[x] nepr.		
	[I] ignor.	1	
OH	[A] za	6	
	[N] proti		
	[x] nepr.	2	
	[I] ignor.	8	

Zdroj: Federálne zhromaždenie ČSFR 1990-1992. Hlasovanie o zákone o lustráciách, schôdza č. 17, 4. 10.1991. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2017-05-12]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=21709>

Príloha č. 7: Prehľad hlasovania Poslaneckej snemovne Parlamentu ČR zo dňa 9. júla 1993 o zákone č. 198 o protiprávnosti komunistického režimu (tabuľka)

Poslanecká snemovňa	[A] za	[N] proti	[Z] zdržal sa
HSDMS	4		
HSD-SMS	2		4
KDS	9		
KDU-ČSL	14		
Levý blok		33	
ODA	12		
ODS	60		
LSU	6		3
LSNS	6		
SPR-RSČ	8		
Nezaradení		1	
ČSSD	8		

Zdroj: Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 1992 -1996. Stenozáznam zo schôdze č. 11, 9. 7. 1993. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit.2017-05-12]. Dostupné z:

<https://www.psp.cz/eknih/1993ps/stenprot/011schuz/s011032.htm#r56>

Príloha č. 8: Prehľad hlasovania Parlamentu SR zo dňa 27. 3. 1996 o zákone č. 125 o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému (tabuľka)

Parlament SR	[A] za	[N] proti	[Z] zdržal sa
HZDS-RSS	46	1	10
SNS	5		1
MK	4		2
KDH	15		
DÚ	13		
ZRS		10	2
SV	1	13	1

Zdroj: Národná rada SR. Prehľad z hlasovania č. 40, schôdza č. 14, 27. 3. 1996. In: *NR SR* [online]. [cit.2017-05-12]. Dostupné z:

<http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=96241>

Príloha č. 9: Prehľad hlasovania Poslaneckej snemovne Parlamentu ČR zo dňa 2. 5. 2007 o zákone č. 181 o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních zložek a o změně některých zákonů (tabuľka)

Poslanecká snemovňa	[A] za	[N] proti	[Z] zdržal sa	[/] neprihlásení	[o] neprítomní
ČSSD			2	65	5
ODS	72			5	4
KSČM		24		1	1
KDU-ČSL	13				
SZ	5				1
Nezaradení	2				
potrebných hlasov	60				
celkom	92	24			

Zdroj: Parlament ČR – Poslanecká sněmovna 2006 -2010. Prehľad hlasovania č. 210, schôdta č. 14, 2. mája 2007. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica* [online]. [cit.2017-05-12]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=45319>

Príloha č. 10: Prehľad hlasovania Parlamentu SR zo dňa 10. 7. 2002 o zákone o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 - 1989 a o založení Ústavu pamäte národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa) (tabuľka)

Parlament SR	[Z] za	[P] proti	[?] zdržal sa	[N] nehlasoval	[o] neprítomní
HZDS	21		3		20
Klub Nezávislý	15		1	1	13
SDK	19		1		5
SDĽ	2	1	3		11
SMK	12				3
KDH	9				
Klub SOP-LDÚ-SZS	4				4
celkom	82	1	9	1	57

Zdroj: Národná rada SR. Prehľad z hlasovania č. 556, schôdza č. 61, 10. 7. 2002. In: *NR SR* [online]. [cit.2017-05-12]. Dostupné z:

<http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=10759>